

ՅԱԿՈՒ ՄԻԶԱՅԵԼԵԱՆ

Խրամասը

Բարեկամ մը մէկ ամիսով Յալէ-տէն եկած էր Երեւան հարազատներու այցելութեան եւ միտք վերադառնալու, հակառակ Յալէտի շուրջ եւ մէջ սիրող զանազանական ահաւոր վիճակին, որուն համար արար թէ օտար դէտեր եւ վերլուծաբաններ կը լսեն, թէ «ճակատագրական» է. նոյնիսկ ենթադրողներ կան, որ Յալէտի անկումով, Աստուած մի արասցէ,- կիցնայ ամբողջ Սուրիան:

Յակառակ սիրող այս կացութեան, ինք, որմէս հայկական վարժարանի մը դաստիարակ, ամիս մը ետք իր գործին գլուխը ըլլալու՝ ոչ միայն դաստիարակ համոզող իր դաստիարակութեան գիտելիքներէն կը մոռնար, այլ իր առաքելութեան՝ հայկական վարժարանի մը դռները հարիւրաւոր աշակերտներու առջեւ բարձրակարգ բաց դաստիարակութեան նմանակին ի խնդիր:

Որքան որ իր ծննդավայր Յալէտին կառուած էր, նոյնքան ալ որմէս գիտելիքս հայ ու Յայրենի համալսարանէ երջանաւարտ, սերտեմ կառուած էր Յայաստանին, եւ բնաւ մին միւսը չէր խանգարէր, հակառակ որ բարեւեր կու տէրուն միջեւ խորութիւն դնել կը փորձէին:

Կարելոյն այն էր, որ այս մարդը Երեւան ոտք դնելէն հազիւ քան օր ետք նկատեց բաներ, որոնք խոցեցին իր հոգին, եւ գրեց այդ մասին: Գրեց, որ անմիջապէս նկատեց է այն հսկայ խրամասը, որ գոյացած էր Յայրենի ժողովուրդին եւ իշխանութեան միջեւ: Խրամաս մը, որ ամէն օր փչ մը անելի կը խորանայ ու կը ընդլայնի:

Ժողովուրդը դժգոհ էր սիրող վարչակարգէն եւ վարիչներէն: Փսածութիւնը (կոռուողից), կաշառակերութիւնը, սնտեսական սագմադին եւ ֆաղափական ու աղաւաղական անփառունակ վիճակին հետ, երկիրը դեղի անծանօթ եւ վստահաւոր հորիզոններ կուղղէին: Խօսքով ընդվզումը «Ձայն բարբառոյ յանաղափ կը լլայ», իսկ ցուցարարական ընդվզումը բրտութեամբ կը դիմաւորուի:

Յուսահատ այս կացութեան մէջ խումբ մը զինեալներ աղասամբութեան դրօշ դարձեցին, որ ինչու վախճան ունեցաւ, մարդիկ զոհուեցան ու վիրաւորուեցան, բայց բան չփոխուեցաւ կացութենէն:

Բարեկամիս համար նորութիւններ չէին այս բոլորը, քանի Յայրենի լուրերէն կտրուած մէկը չէր, սակայն գեղնի վրայ այս բոլորը լսել, տեսնել ու շօտափել, զինք մղած էին մտահոգիչ հիասթափութեան:

Անկախացած Յայաստանի առաջին 25-ամեայ յոբելեանը այս վիճակով միտք օտնէմ... Անկախութենէն քանոյր դար ետք երկիրը անձեռնէն փախչելով կարկուտի տակ միտք յայտնուեց, փոխանակ հաստատական յառաջանալու եւ բարեկերպութեամբ յարաբերուիլ, կայուն, բարեկերպ, ինքնաբաւ երկիր մը վերածելու, ուր արդարութիւնը սիրական ըլլայ եւ ուր մարդիկ ապրին նոր օրերը օրհնելով, ոչ թէ անհիշելով ու ինք օրերը կարօտով յիշելով:

Բարեկամս թեւաբար միտք վերադառնայ Յալէտ, իր հետ ճանելով զժողովուրդը այս խրամասին, եւ հնգամեայ զանազանիս Սուրիոյ զանազան ճանապարհները փչ մը անելի միտք ծանրանայ իր հոգիին վրայ:

Փողի դէս օդ է դէտ

Դո՛ւք գիտե՛ք սա ինչ ժողովուրդ է: Գերական, թշուառ, հինգամուս քի փառաւոր անցյալը, Նարեկացուն, Ավարայրը, Տիգրան Մեծին դրեք մի կողմ, ավելի ճիշտ՝ թող մնան դառնական հողերուն: Այսօր, այստեղ, դո՛ւք գիտե՛ք ինչ ժողովուրդ է: Նկատի ունեն մահաց, ուրիշ լավը չեն տեսնում, ինչ լավ բան անում են՝ վաս են հակառակում, համարաւոր սրտունք են տարածում, ոչ մեկին չեն սիրում: Այդ ժողովուրդին նկատի ունեն՝ ձեր կարծիքով այդ ժողովուրդին ճանաչողն է, եթէ ընտրվել է մահաց կողմից, դէտ է որ ճանաչե՛ք, եթէ իհարկէ ընտրվել է, եթէ, անուշ, մահաց կողմից է ընտրվել: Այս ժողովուրդը դէտ տեսնում է աղբուն, օրինակ՝ ծանրամարտից արծաթե մեդալ բերած Գոռ Միմասյանը: Ես չգիտեմ, ինչի՞ մասին էր մտածում Գոռը՝ հսկա ծանրաձող բարձրացնելիս, ի՞նչ էր մտածում ինքն իր հայրենի Գյումրու հողն ու ջուրը, թէ՛ հայրենի Գյումրու անուշ եւ փոքրիկ վազոն-սնակուն այլեւս չաղբելու տրագիկ-փափագը: Դժվարությունը, տարածադաշտը մարդուն կարող է ուժ տալ, բայց կարող է վերցնել մահաց ուժի վերջին մնացորդները նաեւ: Գոռին սվել է, բայց դա չի նշանակում, որ բոլորին է տալու: Դա չի նշանակում, որ նույն Գյումրու օլիմպիական չեմպիոն Արթուր Ալեքսանյանի անվան կիսավեր մարզադպրոցում ընթացման տարադող երեսները չեմպիոն են դառնալու, եւ կամ օլիմպիադայի են մասնակցելու: Եթէ չեմպիոն դառնան էլ, աղա մի 20 տարի հետո: Նման դպրոցներում մարզիկ աճեցնող երկիրը լավագույն դեմքում 20 տարի մեկ է չեմպիոն տալիս, անկախ մահաց, թէ քանի՞ «Նիվա» մակարիչի մեքենա կա կանգնած Յայաստանի ազգային օլիմպիական կոմիտեի նախագահի ավտոսնակներից մեկուն՝ մկերի ժողովներով եւ մեքենաներից ավելի թանկ՝ աշույնների ֆանդակների ներքո:

Գուցէ մեզ մոտ 80-ականները աղբելակե՞ր են: Ասեմք չենք ուզում դուրս գալ այդ տարիներից, էլի ամեն բան որոշում է կուսակցությունն ու Մոսկվան, զենք՝ 80-ականների է, մարզադպրոցները՝ 80-ականների, մտածելակերպը՝ 80-ականների, ան-

զան Երեւանից Բաթում սանող ռուսական կառավարման հանձնված երկաթգծի գնացքն է 80-ականների է եւ մի փչ ամբողջ է կանգնում Բաթումի կայարանում, Բաթումի-Թբիլիսի ժամանակակից, երկարկանի արագընթաց գնացքի կողմին, որը հասնում է Թբիլիսի եւ հետ գալիս ճիշտ այնքան ժամանակով, որքանում մեր գնացքը դէտ Թբիլիսի սանող ճանապարհին է:

Մենք հետամնաց չենք, բայց հետ ենք մնացել, ավելի ճիշտ նրանք ուրիշ Յայաստանում են մնացել, հետ են մնացել, անզան եթէ ամենավերջին թողարկման հեռախոսն են բռնում՝ նոր-նոր արտադրված մեքենայի դեկին, կուբացի սենյուր հորիսեի հենց նոր զանազան սիգարը՝ անամերով սեղմած:

Տարածաբանից է, իշխանություններից է, մեքենայից է: Դա մեքենայնորից իշխանությունն ասում է՝ տարածաբանից է, տարածաբանն ասում է՝ մեքենայից է, մենք ասում ենք՝ իշխանություններից է, եւ քաղաքի փակվում է, մեծ-մեծ, դէտ-դէտ դրոշակների ամուր դարձանների դէտ, որտեղ աղբուն են մտնում, որոնք էլ հարցնում են՝ դո՛ւք գիտե՛ք սա ինչ ժողովուրդ է: Դա, փաստորէն, գիտե՛ք, ընտրություններին տեսել է մի անգամ, երբ իջեցրեցիք ձեր մեքենայի զանազանը, քանի որ սենյուր հորիսե, ճիշտ է, լավ սիգարագործ է, բայց դէտ անիշխան բաց թունդ է, մեքենայում շնչելու օդ չկա:

Մաքուր օդ է դէտ, ավելի բարձր՝ քան 5 հազար դրամը:

ՀՈՒՄՈՒ ՄՖՅՈՒ

Տարածաբանին ձեռնարկ չէ Յայաստանի անկայունությունը

1 Ըստ մահաց զանգի՝ մտաբանը եղել է Յայաստանն աղակալու-նացնելը հեղաշրջման միջոցով եւ Ռուսաստանին բարեկամ Սերժ Սարգսյանին զանազանակերպ: Վերլուծաբանը նկատում է հայկական կոռուպցիոն առօրյան ներկայացնող դրվագներից մեկը. այդ օրերին բնականաբար Երեւան մուտք գործող ավտոմեքենաների՝ առավելաբար ոչ հայկական համարանիշեր ունեցողները սուղակում էին, ակնհայտ կամայական տուգանքներ էին նշանակվում եւ դրանց վերաբերյալ բռուն սակարկում էր ընթանում:

Գերմանացի փորձագետը դիտարկում է նաեւ Յայաստանի արտաքին ֆաղափականության արդի փուլը: Յայաստանին վիճակված է նոր արտաքին ֆաղափական ծանր իրավիճակի դիմագրավումը, կարծում է գերմանացի փորձագետը՝ նկատել սալով Թուրքիայի նախագահ Էրդողանի եւ Վլադիմիր Պուտինի հետ վերջերս սկսված «թանկագին բարեկամությունը», որ վճռորոշ դերակատար է նաեւ դարաբարայան հարցի հանգուցալուծման մէջ: Բոլիմանը նկատել է սալիս, որ Ռուսաստանը Յայաստանի հովանավոր լինելով, Ադրբեջանի հետ իր բարեկամական կառուցողական ջանքերով ունի հակամարտության մէջ միջնորդի իր դերը բարու-նակել: Թուրքիան հակառակը՝ Ադրբեջանի հետ առավել քան բարեկամական հա-

րաբերություններ ունեցող այդ երկիրն աղբիւյան եսկալացիայից հետո Բաքվին վստահեցրեց, որ նրան « միմչե վերջ » է սատարելու: Բոլիմանը վկայակոչում է լրատվամիջոցների այն տեղեկությունը, թէ հուլիսին Բաքվի եւ Անկարայի միջեւ ստորագրվել է Ադրբեջանում թուրքական ռազմաբազա տեղակայելու մասին համաձայնագիր: Ռուսաստանին ձեռնարկ չէ նոր էսկալացիան, նա ձգտում է խաղաղ բանակցությունների միջոցով լուծել հարցը: Խաղաղ բանակցային ուղիներից մեկը հայկական վերահսկողության սակ զսնվող ադրբեջանական քաղաքների վերադարձն է, որին դէտ դուրս եկան ՊՊԾ գումարը գրավածները ճիշտ հակառակը զանազան ջանքերով Ադրբեջանի հետ ոչ մի խաղաղ բանակցություն, բացառելով տարածքների վերադարձը, գում է գերմանացի վերլուծաբանը: Ըստ Բոլիմանի՝ ենթադրել կարելի է, թէ Պուտին- Էրդողան բարեկամու-

թյունը Յարավային Կովկասի վրա ինչ ազդեցություն կթողնի: Մի բան հստակ է, որ տարածաբանին ձեռնարկ չէ Յայաստանի անկայունությունը, հաշիւ առնելով նաեւ մերձակա՝ եվրոպանէս Վրաստանի գործոնը, որ ԵՄ ինտեգրման, ՆԱՏՕ-ին անդամակցության ճանապարհին է եւ որտեղ մեծաթիվ հայ եւ ադրբեջանցի բնակչություն կա: Վերլուծաբանը հավանական չի համարում, որ հայաստանյան զանգվածային բողոքի ցույցերը էական իրադարձային փոփոխությունների կհանգեցնեն, քանի որ խորհրդարանական եւ արտախորհրդարանական ուժերն ի վիճակի չեն առաջնորդություն ստանձնել: Զափավոր ընդդիմադիրների մի մասը, ինչպէս ՅԱԿ-ը, Սեֆիլյանին հարողների հետ չի միաբանում, տարածություն է դառնում՝ նշելով ֆաղափական խնդիրները գեմի ուժով լուծելու իրենց համար մեքենայի փորձը: Բոլիմանը ներկայացնում է նաեւ իր հայ գործընկերոջ՝ Գլորայիզացիայի եւ տարածաբանային համագործակցության վերլուծական կենտրոնի դեկավար Ստեփան Գրիգորյանի կարծիքը, որ ՅԱԿ-ի նման մեքենան է բռնի մեթոդները, բայց նկատել սալիս, որ զինված խնդիրն հարողների մեծ մասը հույսը կորցրել է կոռուպցիայի, կեղծված ընտրությունների, վաթարացող սոցիալական դայմանների զանազանով, եւ հանգել խնդիրները բռնի ուժով լուծելու գաղափարին:

ԱՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱԼ

Տայկական բանկում հաճիվ փակելն ու Եզիմոսում ուղից իջնելը

Երբ սրամաքանությունը փոխարինելու է գալիս ամենազոր «կարգը»

Որքան էլ ասենք, որ Հայաստանի բանկային համակարգը ամենակայացած ոլորտն է, որ այստեղ կա ուժեղ մրցակցություն եւ այլ ուր-եր, մասուցած ծառայությունների եւ հաճախորդների հանդեպ վերաբերմունքի առումով այս համակարգում շարունակվում է գործել գավառականություն ու վաճառականական մոտեցումը: Բանկային ծառայություններից օգտվողներից շատերը կարող են թվել մանր-մունր թափփվածության դեմքեր եւ բացթողումներ, որոնց մեծ մասամբ ուժադրություն չեն դարձնում, չջանկանալով ժամանակ, նյարդեր, միջոցներ վասնել: Սակայն, երբ խոսքը ոչ թե նման բաների, այլ բանկերի կողմից սահմանված «կարգի» անորոճությունների եւ դրանց «մասուցման» մասին է, ապա անհնար է դառնում հանդուրժելը: Նման «կարգի» ողջ «հմայներին» վերջերս բախվեցի, երբ անհրաժեշտ եղավ փակել իմ անունով գրանցված լուծարվող ընկերության բանկային հաճիվը հայկական բանկերից մեկում, որի անունը անողայման կնքեմ վերջում:

Քյան ընթացքում մեկ անգամ է, սարեկամ մեկ անգամը, թե՛ անսակամ: Ինչեւէ: Համենայնդեպս համարեցի, որ խնդիրը հարթվեց եւ առաջին անգամ անվճար սրվող ֆաղվածքը սացա: Սակայն ամեն ինչ դեռ առջեւում էր:

Հաճիվ փակելուց, նախ՝ գանձվում է սարեկան սղասարկման վճարը՝ 5000 դրամ՝ անկախ նրանից, թե հաճիվը գործել է բանկի կողմից սղասարկվել է ամբողջ սարվա ընթացքում, թե՛ կես սարվա կամ մեկ եռամսյակի ընթացքում: Բանկի «կարգը» այդպես է՝ ղեկավարելով ամբողջ գումարը: Սակայն, բանկային վաճառականության վերջը չէր սա: Տարեկան սղասարկման վճարը ամբողջությամբ վճարելուց հետո դեռ 2000 դրամ էլ ղեկ է վճարել «հաճիվ փակման» համար: Զգուշացրելով վրդովմունք, հարցնում եմ, թե ի՞նչ է նշանակում փակման համար վճար, եթե սարեկան սղասարկման գումարը վճարել եմ, այն էլ ամբողջությամբ, չնայած սարվա մի մասն է միայն անցել, դրամատարը դաժնալ՝ «կարգն է այդպես»: Դժվար էր բանկի երիտասարդ աշխատակցուհուն հասկացնել,

որ հարց ոչ թե կարգին, այլ այդ կարգի հիմնավորմանն ու սրամաքանությանն է վերաբերում՝ նրա դրամատարը բոլոր դեմքերի համար նույնն է:

Թվում էր, թե նյարդային փորձությունները վերջացան: Մնացել էր միայն սեղեկաման այն մասին, որ սկսվել էր ընկերության հաճիվը սկսվելու ժամանակահատվածում սղասարկվել է սկսվել բանկում: Տեղեկաման անհրաժեշտ է սարածային հարկային ստորաբաժանում ներկայացնելու համար: Խնդրեցի, որ սրամաքան այդ սեղեկամանը եւ սացա դրամատար, որ ամենահանգիստ մարդուն հունից կհաներ՝ սեղեկաման արժե 3000 դրամ: Չայրույթս թարգմանել արդեն անհնար էր: Ասում եմ՝ «Լավ չե՛ք, վճարել եմ սարեկան հաճիվ սղասարկման վճարը, փակման վճարը ու հիմա փակվելու մասին սեղեկամանի համար էլ առանձին վճար եմ ուզում»: Պե՛տ չի երեք անգամից փորձել կռահելու համար դրամատարը՝ «կարգն այդպես է»: Սիմպլիկա վճարեցի: Սակայն վճարելուց հետո լսում եմ հետեւյալ հայտարարությունը՝ «Եկե՛ք վաղը սեղեկամանը սանալու համար»: «Այսինքն, ո՞նց, հիմա գումարը գանձում եմ, ծառա-

յությունը վաճիւմ եմ մասուցում: Սա ի՞նչ է: 3000 դրամ հիմա վճարեմ եւ դեռ վաղն էլ ղեկ է գամ»: «Կնե՛րեք, բայց մեզ մոտ կարգն այդպես է, սեղեկամանը սրամաքան է հաջորդ օրը», հերթադատ դրամատարն էմ լսում: «Լավ, այդ երկու սողը գրելն ու սրամաքանը այդքան բարձր է, որ վաղվան ղեկի մնա» հարցիս բանկային աշխատակցուհին դրամատարն է՝ «Կնե՛րեք, իմ ընդմիջման ժամն է հիմա»: «Իսկ ձեր փոխարինողն ո՞ր է»: Դրամատարն անոռու էր, իսկ փոխարինող ընդհանրադրեցի չհայտնվեց: Սիմպլիկա, սեղեկամանը սացա հաջորդ օրը, այն կազմված էր ընդամենը երեք սողից՝ հավանաբար ամեն մի սողը բանկը գնահատել էր 1000 դրամ եւ հավանաբար «կարգի» սրամաքանությունը դա էր:

Հիմա խորհուրդ բոլոր նրանց, ովքեր բանկային հաճիվ են բացում: Բացի բանկի կողմից ներկայացվող ավանդների կամ վարկերի մասին «փայլուն» առաջարկներից, անողայման հարցեր, թե որքան է սարեկան սղասարկման վճարը, եթե այն կա, որքան է հաճիվը բանկի կողմից դրամատար չնվազող մնացորդը, եթե այն կա, որքան է հաճիվ փակման, դրա մասին սեղեկամանի սրամաքանում եւ գանձված այլ թղթերի սրամաքանում, ավելի շուտ՝ դրանց վաճառքի գները: Գներ, որոնց մասին եթե չեն ասում եւ որոնց մասին ՀՀ Կենտրոնական բանկը չի դրամատարում բանկերին՝ նախադրեք սեղեկացնելու հաճախորդներին՝ լայն սողանցք թողնելով բանկային «գրողնի» համար: Տիրիկ արեւելյան գրողնի, որի համանունը սարբերակին լավ տեղյակ են Եզիմոս այցելած զբոսաբեկիչները: Եզիմոսում, երբ զբոսաբե-

զիկը ցանկանում է ուղից ստեղծել, ուղիստանը ասում է, որ դա արժե 2 դոլար: Զբոսաբեկիչը վճարում է 2 դոլարը եւ վայելում ուղից հեծնելու էկզոտիկ հաճույքը՝ գլխի չընկնելով, որ այն բավականին թանկ է արժենալու: Այդ մասին նա իմանում է միայն ուղից իջնելուց, որի համար արդեն ուղիստանը դառնում է... 40 դոլար: Հայկական «Կոնվերս բանկում» գործում է նույն կարգը:

Հ.Գ.- Ի դեպ, հայկական բանկերի սղասարկման որակին կամ դրա բացակայությանը բախվել եմ ոչ միայն «Կոնվերս բանկում»:

«Հայ բիզնես բանկ» (ABB) մասնաձյուղերից մեկում գոյացած մեծ հերթը չէր խանգարում բանկի աշխատակցուհուն խոսելու հեռախոսով, իսկ երբ դիտարկվում էր սղասարկվել է, նա ոչ թե վերադառնում է իր գործին, այլ... անվստահության աշխատակցին է հրավիրում ինձ կարգի հրավիրելու համար:

«Արժեքներ» մասնաձյուղերից մեկում մեծ հերթ էր դրամատարներից մեկի մոտ, մյուսների մոտ՝ դրամատարները: Երբ հարցնում ես, թե «հնարավոր չե՞ք ֆուրս ստանալու հետ կապված գործարքը կատարել այլ դրամատար հանրից», ստանում ես «միայն այդ համակարգում կա էդ ծրագիրը» դրամատարը: «ՎՏԲ Հայաստան» բանկի մասնաձյուղերից մեկում նույն վիճակը՝ ահռելի մոտ 30 հոգուց կազմված հերթ է միայն մեկ սղասարկվող դրամատար:

Վերոնշյալ բանկերի դրամատարներին դրամատար եմ տեղեկացնել, թե ո՞ր մասնաձյուղերում է սղասարկման մասնաձյուղային վիճակը, եթե դա նրանց հետաքրքրում է իհարկե: Իսկ «Կոնվերս բանկ» օրինակը հաստատ միակը չէ եւ բացառություն չէ:

Հայկական բանկերի դեկավարներ, իրականություն դարձրե՛ք ձեր կողմից մատուցած սարբերակը՝ «բարձրակարգ ծառայությունների» մասին հավաստիացումները:

Հայաստանի արդյունաբերությունում այս սարվա առաջին կեսին արձանագրվել է 8,9 տոկոս աճ: Պատկերացում կազմելու համար, թե աս է սա, թե՛ ֆիչ, հարկ է ներկայացնել, թե գումարային առումով դա ի՞նչ է նշանակում, համեմատություններ անցկացնել նախորդ ժամանակների եւ համադրություններ՝ սննդամթերքային մյուս ճյուղերի վիճակի հետ:

Այն, որ հենց արդյունաբերությանը է դրամատարված սննդամթերքային ակտիվության 4,7 տոկոս աճը սարվա առաջին կեսին, խոսում է մեր սննդամթերքային մեջ այս ճյուղի ունեցած լուրջ դեղակասարման մասին: Իհարկե, ներկայիս Հայաստանի արդյունաբերությունը ո՛չ ծավալային առումով, ո՛չ կառուցվածքով համեմատելու եզրեր անգամ չունի հարկային Հայաստանի հզոր արդյունաբերության հետ, որի շնորհիվ Հայաստանում անվանում էին արդյունաբերական երկիր, բայց փաստ է նաեւ, որ այն ներկայումս զարգացման փուլում է գտնվում:

Գումարային առումով արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը 2016-ի հունվար-հունիս ամիսներին հասել է մոտ 659 մլրդ

Արդյունաբերությունը փորձում է առաջ անել

Հայաստանի սննդամթերքային արդյունաբերությանը փորձում է առաջ անել

Պարզապես այլընտրանք չունենե՛ք, քան կրկին արդյունաբերական երկիր դառնալը

դրամի: Սա երկրորդ ցուցանիշն է առեւտրի ցուցանիշից հետո: Ցավով, վերջինս դեռ մոտ մեկ տոկոսով ավելի մեծ ծավալներ ունի, քան արդյունաբերությունը: Այդուհանդերձ, արդյունաբերությունը կայուն ֆայլերով մեծացնում է իր ծավալները եւ հավանական է, որ մի ֆանի սարի հետ Հայաստանի սննդամթերքային մեջ ամենամեծ ծավալներն ունեցող ճյուղը դառնա:

Մյուս ճյուղերից բարձր աճ արձանագրվել է միայն ծառայությունների ոլորտում, գյուղատնտեսությունում աճը բարձր չի եղել, իսկ շինարարությունում է մանրածախ առեւտրի ոլորտներում արձանագրվել է անկում: Ընդ որում, կարելու է նաեւ, որ հաստատում աճ է արձանագրվում արդյունաբերության ամենախոշոր ճյուղում՝ մեակող արդյունաբերությունում: Այս սարվա վեց ամիսներին ար-

տադրանքի ծավալներն այստեղ կազմել են մոտ 394 մլրդ դրամ՝ 5,1 տոկոսով աճելով նախորդ սարվա առաջին կեսի համեմատ: Աճել են սննդամթերքի արտադրությունը՝ 5,4 տոկոսով, խմիչքներից՝ 14,9 տոկոսով, ծխախոտից՝ 21,1 տոկոսով, հագուստի արտադրությունը՝ 37,5 տոկոսով, ռեզիններ եւ դրամատարային արտադրատեսակների արտադրությունը՝ 10,5 տոկոսով, ոսկերչական արտադրատեսակների արտադրությունը՝ 2,7 անգամ եւ այլն:

Երկրորդ խոշոր ճյուղում հանրապետությունում աճը խիստ ցածր է 18,8 տոկոս՝ հիմնականում դրամատարված մետաղական հանքարի արդյունահանման նույն չափի աճով: Գումարային առումով արտադրանքի ծավալներն այստեղ կազմել են մոտ 122 մլրդ դրամ: Երրորդ խոշոր ճյուղը՝ էլեկտրաէներգիայի, զազի, գո-

լորու եւ լավորակ օդի մասնաբաժանումն ունեցել է 11,4 տոկոս աճ, հիմնականում էլեկտրաէներգիայի արտադրության 15,8 տոկոս աճի շնորհիվ: Գումարային առումով ծավալը կազմել է մոտ 132 մլրդ դրամ: Եվ վերջապես ջրամատակարարում, կոյուղի, թափոնների կառավարում եւ վերամշակում ճյուղում, որի ծավալները ընդամենը 10,5 մլրդ դրամ են, արձանագրվել է 8,2 տոկոս աճ:

Ինչ վերաբերում է նախորդ ժամանակահատվածին հետ համեմատություններին, ապա այս դառնում է արդյունաբերությունում հետաքրքրական մեկ ցուցանիշ է արձանագրվել եւ մեկն էլ, ամենայն հավանականությամբ, արձանագրվելու է սարվերջին:

Արդեն արձանագրվածն այն է, որ սարվա առաջին կեսին արդյունաբերական արտադրանքի ծավալներն Հայաստանում (659 մլրդ

դրամ) գրեթե այնքան են եղել, որքան ձգնաժամային 2009-ին՝ ողջ սարվա ընթացքում (669 մլրդ դրամ):

Մյուսը՝ աճի ներկայիս՝ 8-9 տոկոս սեմոլը դառնում է արդյունաբերության ծավալները կրկնակի կզերպանցնեն նախաձգնաժամային 2008-ի 739 մլրդ դրամ ծավալներին: Նախորդ սարի արդյունաբերության արտադրանքի ծավալները կազմել էին 1 մլրդ 327 մլրդ դրամ:

Ամփոփելով, կարող եմ փաստել, որ Հայաստանի արդյունաբերության աճի տեմպերը բավարար են, բայց արդյունաբերության ավելի ակնառու կլինեն, եթե այդ տեմպը գոնե դառնալիս առաջիկա սարիներին: Մեծ դրամատար այլընտրանք չունենե՛ք, քան կրկին արդյունաբերական երկիր դառնալը: Ա. Մ.

ԵՐՎԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

Պետրոսյան, ԱՄՆ

Մինչ Հայաստանը ինքնախա-
րազանման մոլուցքով է սար-
ված ներքնադեմ, սեկսոնիկ ա-
խարհաֆաղափական փոփոխու-
թյուններ են սեղի ունենում ա-
խարհում եւ այնքան արագ, որ
սղառնում են ձեւավորել մոր
սարածաբանային կառուց-
ված հեռագա սարհների հա-
մար:

Արեւմտյան դաստիարակու-
թյունը ձեռքագրված էրան ու Ա-
րեւմտահայկան հակառակվելու
մոլուցքով սարված թուրքիան
հայացներն ուղղել են Մոսկ-
վային, իսկ նախագահ Պու-
տինին առիթն օգտագործելով ան-
ուսուցիչ քայլ թողնելու հնարա-
վորությունը ծաղրելու համար իր
երկրի հանդեպ կիրառվող ա-
րեւմտյան դաստիարակները:

Այս փոփոխությունների եւ
վերադասավորությունների հե-
տեանում Հայաստանը լինում է
իր բարեկամների եւ ռազմավա-
րական դաշնակիցների կող-
մից, մինչ Ադրբեյջանը փայլի-
լող աստղ է դառնում ֆաղափա-
կան արեւայում:

Իրադարձությունների հաջոր-
դականությունը ռազմադաշնակ
է, խիստ անհանգստացնող: ՌԴ
նախագահ Պուտինն ու Իրանի
նախագահ Ռուհանի Բաֆլուն
հանդիպում են Ադրբեյջանի նա-
խագահ Ալիեփի հետ բանակցե-
լու համար սարածաբանային
զարգացումների շուրջ եւ ան-
հարադիր համար դրանք: Հետո
Թուրքիայի նախագահ Էրդո-
ղանն է Մոսկվա ժամանում իր
ֆաղափական դիրքերն ամրացնե-
լու համար հյուսիսային իր հա-
րեւանի հետ, իսկ վերջում Հա-
յաստանի նախագահ Սերժ
Սարգսյանն է մեկնում Մոսկվա
իրազեկվելու այդ ֆաղափական
զարգացումների արդյունքների
մասին:

Պատմականորեն, Ռուսաս-
տանը, Իրանն ու Օսմանյան
Թուրքիան թեմաքներ են եղել
եւ կործանարար դաստիարակներ
են մղել Կովկասի վերահսկո-
ղությանը սիրանալու համար:
Նրանց թեմաքանքն այդ հար-
ցում դեռեւս առկա է ի հեռուկա
ֆաղափական հաճոյախոսու-
թյունների, սակայն հանրապե-
տուր քաղաքն ստիպում են, որ
նրանք, զոնե ժամանակավորա-
պես, մեքենան իրար:

Մինչ ՆԱՏՕ-ն մոտենում է
Ռուսաստանի սահմանին՝ Լե-
հաստանում սեղադրելով ռազ-
մավարական զինվորական հե-
նակետեր, Մոսկվան փորձում է
օգտվել Թուրքիայի հետ ՆԱՏՕ-ի
թուլացած կապից:

Թուրքիայի ձախողված հե-
ղաբանումը «Աստո ուղարկած
դարգեւեն» էր, ինչպես Էրդո-
ղանն ինքն էր բնութագրել: Դա
նրան հնարավորություն սկսեց,
եւ միջոցը, «մաքագրելու» զին-
վորական, դասական եւ կրթա-
կան ոլորտներում աշխատողնե-
րին եւ դաստիարակ իրեն անհնա-
զանդ մարդկանց: Նա մուսուլման
փորձում է վերականգնել մահա-
խոսակաժը, որն իր հերթին մահա-
խոսակաժն է լինելու Եվրոմիու-
թյանը անդամակցելու Անկա-
րայի հույսերին:

Մյուս կողմից, Էրդողանն ու
թուրքական բոլոր լրատվամի-

ջոցները Մ. Նահանգներին են
մեղադրում հեղաբան հեռե-
տուն կանգնած լինելու համար:
Դրա միակ աղաղակը, ա-
ռայած, Ֆեթուլլահ Գյուլենի
դարազան է, որն արդում է Մ.
Նահանգներում: Էրդողանը
Վաշինգտոնին մասնացույց ա-
նելով ասում է. «Պուտինը
(Գյուլենը) ձեր երկրում է, եւ դուք
նրան դաստիարակ եք, հոգ սա-
նում նրան: Սա փաստ է, եւ դուք
չեք կարող խաբել իմ ժողովու-
րդին: Իմ ժողովուրդը զիտի, թե
ով է ներգրավված այս դավա-
մեք եւ ով է գլխավոր կազմա-
կերպիչը»:

Զնայած Թուրքիան մի բարձր
հարցերում (Աստի աղազան,
Ղրիմի դարազան եւ Ղարաբա-
ղի հակամարտության) դեռ բաս
սարածայնություններ ունի Ռու-
սաստանի հետ, սակայն ռուսա-
կան ինքնաթիռը խիտելու հա-
մար Ռուսաստանի կիրառած
դաստիարակները զգալի
վնաս են հասցրել Թուրքիային
եւ նրա սնտությունը, եւ այդ
իսկ դաստիարակ վերջինս մե-
քենան է Ռուսաստանին՝ փոր-
ձելով վերակենդանացնել

սափին ֆաղափականության իր
փիլիսոփայությունը: Առաջին
աշխարհամարտից հետո, երբ ա-
րեւմտյան իտիանությունները
ծրագրում էին մասնատել Թուր-
քիան, Աթաթուրք Լենինին դի-
մեց «առաջադիմական ազա-
տագրական» դայֆար սկսելու
(Միլի կուսակցության հիմնու-
մը) բողի ներք ռազմամեքի,
սնունդ եւ ոսկի ստանալու հա-
մար: Նա այդ բոլորը, անուսու,
օգտագործեց կոստրելու Կիլի-
կիայի հայերին եւ Ձմրուռնիայի
հույներին: Տեսնեմք, թե դաս-
տիարակը ֆաղափակ Պուտին-
ը ինչքան է առաջ գնալու Էր-
դողանի հետ իր մեքենան գոր-
ծընթացում, որովհետեւ դրանով
էլ հեռագայում դաստիարակ են
նրան:

Զնայած Բաֆլուն սեղի ունե-
ցած եռակողմ հանդիպումը
իր միայն սնտական հարցեր
էր ֆննարկելու, դարաբայան
հակամարտությունը եւս, վստա-
հաբար, սեղ էր գտել օրակա-
րում: Արդեւ իսկ համաձայնու-
թյուն է կայացել կառուցելու
հյուսիս-հարավ երկաթուղային
մի գիծ, քաղանցելով Հայաստա-

ղակալված արդիական զինամ-
քերը եւ հրեսանին ամբողջ-
վին ռուսական վերահսկողու-
թյան սակ է գտնվում եւ չի օգ-
տագործվելու Հայաստանի վրա
որեւէ հարձակման ժամանակ,
ինչպես ցույց սկսեց արդիական
դաստիարակը:

Այս եւ նման անհիմն սնու-
թյունների լույսի ներք էլ անհի-
րաժեք է, որ կառավարությունը
ավելի թափանցիկ լինի եւ բա-
ցահայտի ճամարությունը ժո-
ղովրդին, ինչքան էլ այն դառը
լինի:

Բաֆլու մեկնելուց առաջ նա-
խագահ Պուտինը հայաստանեց,
որ Հայաստանն ու Ադրբեյջանը
փոխադարձ զիջումներ դեք է
կատարեն եւ վերջնական կար-
գավորման դեքում հաղթողներ
եւ դաստիարակներ չեն լինելու, որ-
դեքի հեռագա ստունդներն
երկու երկրներում էլ արդեն խա-
ղաղ դայամաններում: Ասվածը
բաս մեքիսական ֆաղափա-
կան ռեքեցում է, որն անտեսվել
է ցարը:

Հայկական կողմը իր խնդի-
ների համար դաստիարակ է ֆա-
լության նոխագներ որոնել եւ

Ներսից՝ բաժանված, դրսից՝ մեկուսացված

«Թուրքիային» միջոցով դեքի
Եվրոպա գազ մասակարարելու
Մոսկվայի ծրագիրը, եւ միե-
նույն ժամանակ խափանելու
համար Արեւմտահայկան հակառու-
սական ծրագրերը:

Մեկնաբանելով մեքենանը
Բուրակ Բեկդիլը «Gateston
Institute»-ի կայքում գրում է.
«Հարաբերությունների մորմա-
լացումը, դժբախտաբար, չի
կարող սեղի ունենալ լուկ «Մե-
րողություն խնդրելու» սահ-
մաններում: Թուրքիան, լիարժեք
մորմալացման համար, դաս-
տիարակ է ընդունել սիրիական
դաստիարակում ռուս-իրանյան-
սիրիական ուղեգիծը, որի դեք է
եղել նա հենց սկզբից՝ 2011
թվականից: Դա նեքանակում է՝
ընդունել արաֆրեն ֆաղափակա-
նության ոլորտում եւս մի դաս-
տիարակ Էրդողանի համար եւ
հարկադրված քաղաքաձ կա-
տարել: Բայց ինչքան Անկարան
հեռանա Վաշինգտոնից, այն-
քան ավելի Ռուսաստանին մե-
քենալու ցանկություն է գա-
լու»:

Զնայած Էրդողանը ֆանդում է
երկրի ներսում Աթաթուրքի բարե-
նորոգումների կծիկը, նա բա-
րունակում է առաջ սանել ար-

նը:
Հայաստանում սեղի ունեցող
հուզումներն ու իրարանցումը
հեռեւանք են դարաբայան
բանակցությունների եւ այդ
հարցի շուրջ զարգացումների
մասին սեղեկասվական դա-
կասի: Կոնկրետ սեղեկություն-
ների դակասի դայամաններում,
մարդիկ իրենք են իրենք լուրերն
ստեղծում եւ սնտություններ ա-
ռաջ ֆառում՝ հիմնվելով կցկ-
սուր փաստերի կան ենթադրու-
թյունների վրա: Ներկայիս չա-
փազանց բաս են այդ ենթադ-
րությունները, որոնք մի մասի
համաձայն Ղարաբաղը ստիպ-
ված է լինելու հինգ կան յոթ քա-
ղաններ հանձնել ազերիներին,
որոնք հաստատվելով այդ վայ-
րերում արագորեն բազմանալու
են եւ գրավելու ամբողջ Ղարա-
բաղը: Այդ դեքում համարվե-
անցկացնել չի թուլաքսվելու
անկալին: Այնուհետեւ ազերի-
ները ոսնձգություններ են սան-
ձագերծելու բուն Հայաստանի
նկատմամբ, որն չազմադայի
արագությամբ կորցնում է իր
ազգաբնակչությունը:

Ենթադրական սնտություննե-
րի մյուս մասի համաձայն, ռու-
սական ռազմաբազայում սե-

գնել: Այդ դաստիարակ էլ ժողո-
վուրդը վասաբանում է կառա-
վարությանը եւ նախագահին:
Ոչ ոք չի կարող ժխտել, որ երկ-
րում առկա է համասարած կա-
բառակերություն, սակայն միթե
ժամանակն է հիմա թուլացնել
կառավարությանն ու նախա-
գահին, երբ մոր ֆաղափական
զարգացումների քեմին ենք:

Հակառուսական զգացումնե-
րը ծայր սահմանի սրված են
Հայաստանում: Դա լա՛վ, թե՛
վաս հակազդեցություն է ունե-
նալու Ռուսաստանում: Վերջերս
ազգայնական լիքերալ դեմոկ-
րատ կուսակցության հիմնադիր
Վլադիմիր Ժիրինովսկին արհա-
մարական խոսքեր նեքեց հայ
ժողովրդի հասցեին, հակառակ
որ անցյալ սարի Տեղաքադանու-
թյան 100-ամյա սարելիցի առ-
թիվ նա հորդորում էր հայերին
ներխուժել Թուրքիա եւ վերաքի-
րանալ դաստիարակ հայրենի-
փին:

Երես է, Ժիրինովսկին ճա-
նաչված է որդես ռուսական
ֆաղափականության «ծաղրածու
արֆայազը», սակայն, իր խո-
րության մեք, նա հավանաբար
ճիք էր արահայտում ռուսների
իսկական զգացումները հա-
յրի նկատմամբ:

Հայաստանը արաֆրեն ա-
խարհի կողմից մեկուսացված
է, իսկ ներսից՝ բաժանված:
Հայաստանի վերահսկողությու-
նից դուրս գոյություն ունեն որո-
գործոններ, որոնք ազրում են
նրա դաստիարակ ընթացի
վրա: Բայց ներքին միասնությու-
նը մի բան է, որ մեք ձեռքերում է:
Եթե կարողանանք միավորվել,
կարողանանք նաեւ հաղա-
հարել արաֆրեն մեկուսացումը:
Սա գուցե մեք վերջին հնարա-
վորությունը լինի ունենալ-
դադարանելու համար անկախ
դեքականությունը:

Թարգմ. Տ. ՕՈՒՄԻԿՅԱՆԷ
Armenian Mirror-Spectator

200 եվրոյին համարժեք գումարը չգերազանցող ապրանքները կազատվեն մաքսատուրքերից եւ մաքսավճարներից

Կառավարության կողմից երեկ
հավանության արժանացած օ-
րենքի փոփոխության նախագ-
ծով առաջարկվում է մեկ փո-
խարդից մեկ սացողին մեկ
սրանադորային փաստաթղթով
արահանվող եւ/կան ներմուծ-
վող ընդհանուր մաքսային արժե-
քը 200 եվրոյին համարժեք գումա-
րը չգերազանցող գումարի չա-
փով ադրանքները ազատեւ մաք-
սադրերի եւ մաքսավճարների
վճարումից: Նախագծով առա-
ջարկվող փոփոխությունը հնա-
րավորություն է տալիս նաեւ սն-
տեւարող սուբյեկտներին, ան-
կախ ներմուծվող եւ արահան-
վող ադրանքների արժեքից, իրա-
կանացնել ինքնահայարադա-
րում: Միաժամանակ, կառավա-
րության որոշմամբ կհաստատվի
նաեւ էլեկտրոնային սնտեւարող
սուբյեկտների կողմից հայարա-
րագրման համակարգ մուք գոր-
ծելու կարգը:

«Բազմաթիվ ֆաղափանքեր,
թե՛ փոքր ու միջին բիզնեսի նե-
կայացուցիչներ, թե՛ դարադադես
անհաս ձեռնարկաքիական գոր-
ծունեություն իրականացնող ան-
ձինք, մեքադես բարձրաձայնել են
այն հարցը, որ իրենք փոքրաժեք
ադրանքներ ներմուծելիս կան ար-
ահանելիս ստիպված են լինում
կատարել վճարումներ, որոնք որ-
դես կանոն ավելի բարձր են, ֆան
գույի արժեքը: Մասնավորապես,
եթե կատարողներ են ներմուծում,
որոնք արժեքը 5000 դրամ է, ֆա-
ղափանքները ստիպված են լինում
6000 դրամ վճարել ոչ միայն որ-
դես մաքսավճար, այլ նաեւ կա-
տարում են մի բարձր այլ վճարում-
ներ՝ ներառյալ մաքսային ներկա-
յացուցի կան այսպես կոչված
բրոքերի ծառայությունից օգտվե-
լու վճարը, որը որդես կանոն սա-
սանվում է 10 000-15 000-ի սահ-
մաններում, իսկ եթե սկալ փոք-
րաժեք ադրանքները մի ֆանդ
են, ադա այդ գումարը մի ֆանդ
անգամ աճում է», նեքե էկոնո-
միկայի նախարար Արծվիկ Մի-
նասյանն ասելով, որ այս որո-
շումը կթեքեացնի փոքր բիզնե-
սի բեռը, ազատելով նրան ավե-
լորը վճարումներից: Ա.Մ.

Մինչեւ 2017-ը աշխատանքային գրքույկների տեղեկատվությունը կմուտքագրվի պետական կենսաթոշակային համակարգի տվյալների շտեմարան

Մինչեւ 2017թ. վարվող ա-
խասանային գրույկներում դա-
րունակվող սեղեկասվությունը
կմուտքագրվի դեքական կենսա-
թոքակային համակարգի սկալ-
ների քեմարան՝ աշխատողների
աշխատանքային գործունեու-
թյան մասին ողջ սեղեկասվու-
թյունը կենտրոնացնելով մեկ
միասնական համակարգում:
Կառավարության կողմից երեկ
ընդունված այս որոշմամբ, կեն-
սաթոքակի անցնելիս այլեւ
անհրաժեք չի լինի սեղեկանե-
ներ ներկայացնել սոցիալական
ծառայություն: Ա.Մ.

ՄԱՐՈՒՇ ԵՐԱՍԵԱՆ

Գահիրե-Երեան

Երբ Գահիրեի համալսարանի Արեւելեան լեզուներու կից Հայկական ուսումնասիրութիւններու կեդրոնը հրապարակեց զիս արաբ ասակետներուն հայերէն դասաւանդելու, առաջարկը այնքան հետաքրքիր էր, որ անմիջապէս ընդառնալով: Երբ է որ դասաւանդումի փորձառութիւն ունէի, բայց օտար եւ հասուն մարդոց հայերէն չէի սորվեցուցած մինչ այդ:

Քանի որ մեթոտները, որոնք գրուած են ըստ դասաստիւններու դրոշմներուն եւ փորձառութեան, եւ գիրով ալ հրատարակուած, եղած են ընդհանրապէս ֆրանսախօս կամ անգլիախօս «ասակետներ»-ու համար: Կրնայի օգտուիլ անոնցմէ, եթէ փորձի գրոյց մը միտքս այլ ուղղութեամբ չհասնէ:

Երեան գտնուող դասաստ մը կը դասուէր, թէ ինչպէ՞ս կրցիր էր, կարճ միջոցի մը մէջ, բաւական բան սորվեցնել իր արաբախօս ասակետին, բայց.

- Պատկերացու, որ առանց բայի նախադասութիւն կը կազմէ,- ըսաւ

կամ բառարանագէտներ չեն ընդունիր արաբերէն արմատով բառերու առաստաթիւնը մեր լեզուին մէջ, սակայն լաւ արաբերէն գիտցող մը, մասնաւորապէս երբ յաճախ կը վերադառնայ «Մեր արմատները նոր լոյսի տակ» բառարանին, չի կրնար չընդունիլ նշուած արմատները:

Այստեղ անուշաքան չեն մտեր արմատներու այս բանավէճին մէջ, նոյնիսկ չեն դնուիր հայերէն բառի մը արմատին արաբերէն ըլլալը, որովհետեւ շատ են արաբերէն այն բառերը, զորս գրեթէ նոյնութեամբ կը գտնենք մաւր զարկերէնին մէջ: Ինչի համար կարեւորը, հիմնականը այն է, որ երբ բառ մը սամ, որուն արաբերէնը ճիշդ նոյնն է, ասակետը բառն ու անոր իմաստը սորվելու ճիշդ թափելու փոխարէն, ուսուցչութիւն միշտ դարձնէ գիրերուն վրայ:

Յետեաքար սկսելու կէսս ոչ թէ այբուբենը միշտ ըլլար, այլ՝ բառերը իրենք:

Այդ բառերուն վրայ է, որ հիմնեցի այս դասընթացքը, հետեւեալ կէտերը նկատի առնելով.

- Արաբերէն արմատներուն հայերէն բառերու առաստաթիւնը մեր լեզուին մէջ:

Հայերէնը՝ արաբներուն

բարկացած,- մեռայ բացատրելով, որ առանց բայի նախադասութիւն չըլլար:

- Արաբերէնի մէջ կըլլայ,- ըսի մեղմօրէն,- եւ կը կոչուի «գոյականական նախադասութիւն», իսկ սովորականը՝ «բայական նախադասութիւն»:

Շատ զարմացած էր:

Շարունակեցիմ գրոյցը եւ հասանք ... լծորդութիւններուն.

-Շատ դժուար եղաւ իրեն բացատրել լծորդութիւններու դարազան:

-Արաբերէնի մէջ անոր մօտիկ բան մը կայ, դարձապէս կարելի է օգտագործել, բացատրելու կամ դասակարգելու մը ճաշի համար:

Կրկին շատ զարմացաւ՝ «ինչպէ՞ս»:

-«Ծովեր» կը կոչուի,- ըսի խնդալով, որովհետեւ բայական այդ ձեւերը արդէոք կարող ունէին ծովերու եւ ալիքներու հետ:

Այն ատեն էր որ անդրադարձայ, թէ եղած մեթոտները այնքան ալ օգտակար միշտ չըլլային: Նոր ձեւ մը դրեցի եւ մտածելի, մասնաւորապէս մեր երեսնուութ գիրերը սորվեցնելու համար ֆունտի ծանր գիրերը խօսող ու գրող արաբ ասակետներուն:

Եւ ինչպիսիք ներկայացուց արաբական արմատներով բառերու խումբը:

Ըսեմ, որ այս արմատներուն հարցը բաւական վէճի եւ բարկութեան դասուած դարձած է. կը յիշեմ որ գործընկերուհիներէս մէկը կըլուր, թէ ինք չի սիրէ Մալխասեան արմատական բառարանը, որովհետեւ բոլոր բառերուն արմատները արաբերէնին կը վերագրէ:

Մենք հայերէն արմատ բառեր չունինք, կամ այդքան փոքր է անոնց թիւը:

Ուրկէ՞ կու գան սակայն մեր բառերուն արաբերէն արմատները:

Հայոց դաստիարակութեան էջերուն կը հանդիպինք ժամանակագրացի մը, երբ ֆաղափական յարաբերութիւնները, հետեաքար մաւր ճնշեցական ու վաճառականական յարաբերութիւնները բարեկամական էին երկու դասերու միջեւ՝ հայկականին եւ արաբականին միջեւ:

Շատ արագ սակայն այդ յարաբերութիւնը վերածուեցաւ սիրողի եւ սիրադրեւատի յարաբերութեան: Բայց յարաբերութիւնը մնաց:

Այս երկար դարերու շփումին արդիւնք էր այն եղաւ, որ ոչ արհամարհելի թիւով արաբերէն կարգ մը բառեր մուտք գործեցին մեր լեզուին մէջ եւ հոն ալ մնացին, իրենց տեղը ամրապնդելով:

Անուշաքան կարգ մը դասարաններ

- Արդէն ծանօթ բառերու ընդմէջէն սորվեցնել այբուբենը, փոխանակ ուղղակի այբուբենէն սկսելով դասաւանդումը: Ասիկա հոգեբանօրէն «դիւրին» կընծայէ սորվելու հոլովոյթը, միաժամանակ ստիպելով, որ ասակետը իր ուսուցչութիւնը գիրերուն վրայ կեդրոնացնէ, դարձապէս որովհետեւ բառերը... գիտէ:

Արաբերէն կարգ մը բառեր դասուած են իրենց ճշգրիտ իմաստը հայերէնին մէջ, երբեմն նոյնիսկ առանց հնչիւնափոխութեան, ինչպէս օրինակ **բաղ, արս, զուլալ, սնուկ, բախս, թափօր, մղլակ** եւ այլն:

Այլ բառեր իմաստափոխութեան ենթարկուած են, ինչպէս օրինակ «ասան» բառը, որ արաբերէնի մէջ **սուկոր** կը նշանակէ, կամ «աղաս» (ամաղաս) բառը, որ արաբերէնի «**բնակիլ**» բառն է (سكن), կամ «յիմար» բառը, որ արաբերէնով է կը նշանակէ, մինչ մեր մօտ ստացեր է անմիտ մարդու իմաստ:

Բառերու որոշ թիւ մը հնչիւնափոխութեան ենթարկուած է, ինչպէս օրինակ ազորանք -մաւր ազո- բառը, որ արաբերէնի մէջ **աֆր** կը հնչուի **افرف** :

Եւ անգամ մը, որ սկսայ այդ դիտարկումով եւ նոր հայեացքով դիտել հայերէն բառերը, այնքան հետաքրքիր կան մանրամասնութիւններ սկսայ տեսնել:

Անոնքն էին սեփական «ամեն» բառէն եւ անուշաքան՝ այբէն սկսայ, որմէ ետք եկան «արս»ը, «բաղ»ը (բեն եւ դա), հասնելու համար զուլալ, սնուկ, թափօր, մղլակ, ֆախանայ, զորավիզ, ազարակ եւ այլ բառերու:

Ընդդրութիւններուն դարազան կարելի է կարել կամ մտնեցնել արաբերէնի բառարան նայելու աշխատանքին, որ կը ստիպէ բառը վերադարձնել իր եռաձայն վիճակին ու յետոյ զայն փնտրել բառարանին մէջ:

Բայերուն հիմնական ժամանակները՝ ներկայ, անցեալ, ապագայ, զուգահեռով դասաւանդել, դարձապէս ներկայէն անմիջապէս ետք աղաճնին դասաւանդելով, «կը»-ն «միշտ»-ով փոխարինելով՝ կը գրեմ, միշտ գրեմ եւ այլն:

Դժուարութիւն կրնայ ներկայացնել գոյականին հոլովումը, որ գոյութիւն չունի արաբերէնի դարազային. իսկ հոլովական իմաստը կու գայ գոյականին նախդիրներ կցելով, կամ անկէ առաջ համադասարան բառերը, յօդերը կամ դերանունները աւելցնելով

(○○○○ ○○○○ ○○○○ - ○○ - ○ եւ այլն):

Այլ դժուարութիւն մըն է կարգ մը գիրերու հնչումը. եթէ տեսալ հնչոյթը կայ ասակետին մայր լեզուին մէջ, դիւրութեամբ կրնայ հնչել, իսկ եթէ չկայ, կրնայ դժուարութեան հանդիպիլ:

«Ը»-ի հնչումը, օրինակ, որքան ալ սարսփնակ թուի. Ը ո՛չ որդէս գիր, ո՛չ ալ որդէս ձայն գոյութիւն ունի արաբերէնին մէջ, եւ հազազային դժուարութիւն կը ստեղծէ, որ, զարմանալիօրէն, մեծ խոչընդոտ կը հանդիսանայ:

Այլ դժուարութիւն կը ներկայացնէ «ե» եւ «է» գիրերուն հնչումը, որ միտք կը շփոթուի «ի»-ին եւ, անհասկնալի կերպով՝ «ա»-ին հետ. հաւանաբար եթէ նկատի առնենք, որ հայերէն լեզուին մէջ «ա»-ին հնչումը շատ «նոյնի» է (եթէ կարելի է այսպէս կոչել), ինչպէս որ կը հնչուի Armen բառը, իսկ արաբերէնի առաջին գիրին՝ **ալէֆին** հնչումը բաւական «կոր» է, ինչպէս atom բառը, կրնանք հասկնալ դժուարութիւնը:

Հաւանաբար լեզուներ սորվելու կարողութիւնը, մասնաւորապէս իւրաքանչիւր լեզուն յատկանշող ձայնային համակարգը վերահարկելը ազգային յատկութիւն մըն է, թերեւս դաստիարակութեան եւ կեանքի դաստիարակման ծնունդ առած, կամ արդէն դարձած մաս մը ազգային ծիւղերէն: Այն զօրաւոր ժողովուրդները, որոնք աշխարհը կառավարելու միտք ունեցած են, կարիք չեն զգացած այլ լեզուներ սորվելու, նկատի առնելով, որ իրենց լեզուն «համաշխարհային» է: Այսպէս եղած են դարերու ընթացքին յունարէնը, լատիներէնը, արաբերէնը, իսկ նորագոյն Երջանին՝ անգլերէնը:

Նման դժուարութիւններ կրնան յարթափարակ փորձով, իմաստային օժանդակութեամբ կամ ֆիզիկական դրամաժողովուրդներով (լեզուի, երթնէրու եւ հազազի):

Այս հարցին օժանդակութեան կը հասնին մաւր արմատ բառերը, որոնք ոչ միայն կ'օգնեն բառը հնչելու, այլ եւ կը նշանակեն հնչիւնային եռեակ համակարգը բացատրելու. օրինակ՝ «բաղ» բառը, որ արաբերէնի մէջ կը հնչուի «ղաթ» (بغل). արաբերէն եւ հայերէն նոյն բառը սարքեր հնչումներով արտասանելը կ'օգնէ, որ բ-փ-թ եւ դ-թ հնչումային սարքերութիւնները զգալի դարձան: Նոյնն է դարազան «բախս» բառին (بخس):

Այլ դժուարութիւն մըն է արաբերէնի «ճարտունները» (سجع) գիրի վերածելը: Օրինակ երբ ասակետներուն մէկուն անունը հայերէնով գրեցի գրասխարակին՝ Չէյնաթ, մեծ հետաքրքրութեամբ նայեցաւ ու ըսաւ.

- Բայց ինչո՞ւ այսքան շատ գիր ունի **Չյնոթ** (չէյնաթ)՝ երկու ձայնաւորները արաբերէնին մէջ «ճարտուն»ներով կ'արտասանուին:

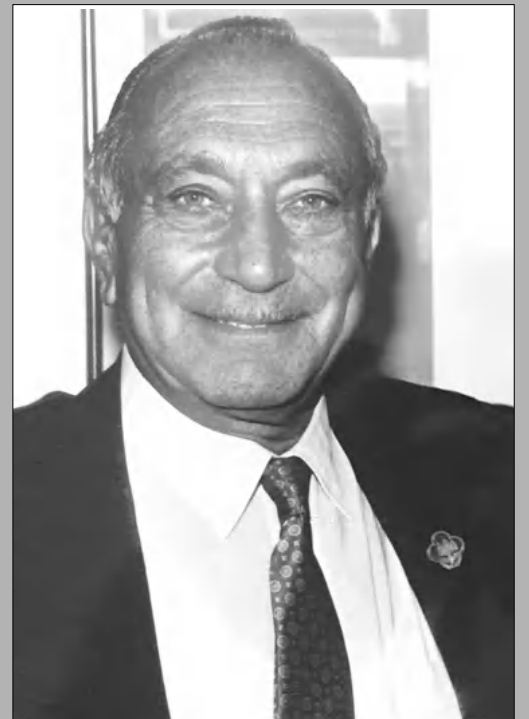
Հասկնալի է անուշաքան, բայց իրեն համար ճարտունակեց Երջան մը դժուար մնալ իւրաքանչիւր «ճարտուն»ը գիրով արտասանելու ստիպողականութիւնը. ժամանակ առ ժամանակ կը մոռնար գրել բառի մը ձայնաւորները, ենթագիտակցաբար զանոնք «ճարտուն» համարելով:

Այս նշումները կէտեր են, որոնք կ'արգիլեն որ հայերէնը արաբներուն դասաւանդողի արդէն ընկալուած կամ ձեւաւորուած մեթոտներով, որոնք եթէ արդիւն կու տան ֆրանսախօս կամ անգլիախօս ասակետներու դարազային, կը դժուարացնեն արաբախօսներուն դարազան:

Տակաւին փորձարկումի Երջանի մէջ զտնուող այս նոր ձեւը ժամանակի ընթացքին կրնայ համակարգուիլ, որուն համար է մաւր տարած աշխատանքը:

ԳՈՒՅԺ

Վարուժան Էրսերճյան

Օգոստոսի 4-ին Լուս Անջելեսի (Կալիֆորնիա) «Բարի Սամարացի» հիվանդանոցում իր մահականացում է կնքել նախկին Եգիպտոսահայ, ՌԱԿ Եգիպտոսի Հելիոպոլիսի մասնաճյուղի նվիրած անդամ, ճանաչված գործարար եւ կադրակառու Վարուժան Էրսերճյանը՝ հայրը մեր ընթերցողներին եւ կիսնոսրհասակներին փառածանոթ Նորա Արմանին:

Վարուժանը Պոլսից եւ Կեսարիայից 1912 եւ 1909 թվերին Եգիպտոսու հաստատուած Սեփոն Էրսերճյանի եւ Մարի Ազատյանի որդին էր, որ հաճախել էր Գոյոպոլիսի դպրոցը ու Նուբարյան Ազգային վարժարանը, եւ որ անդամակցել էր ՀՄԸՄ Նուբարի բակետերի խմբին:

Հետագայում ավարտել էր Կահիրեի «Ինգլիշ Սիւրըն Բոլը» ու Զեմբրիի ինժեներական կուրսերը, որից հետո Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին աշխատանքի էր անցել Եգիպտոսում Մ. Նահանգների ռազմաբազայում, իսկ այնուհետեւ՝ Կահիրեի միջազգային օդանավակայանում: Որոշու կադրակառու հեղինակ է բազմաթիւ շինութիւնների, այդ թվում «Այն Ենի» հայկական ծերանոցի, Սբ. Գրիգոր Լուսավորչի եկեղեցու արխիվների շինման, «Սոփիստիկ ակումբի», Օմար Իբն Աբդել Ազիզ մզկիթի եւ այլ մեծ ու փոքր կառուցումների՝ Ալեքսանդրիայում, Մարտիկում եւ Մոնթրալում:

1954-ին անուսնացել էր Արմինե Բասմաճյանի հետ եւ բախտավորվել երկու զավակով՝ Նորա եւ Վազգեն անուններով: 1960-ին Վազգեն Ա.ի Եգիպտոսու այցելութեան ժամանակ նրա միջնորդութեամբ էր իրականացվել Վեհափառի հանդիպումը այդ ժամանակվա Եգիպտոսի նախագահ Գամալ Աբդել Նասերի հետ:

Վարուժանը մեծ մարդասեր եւ բարեգործ էր: Երկար տարիներ ծառայել էր եւ նախագահել հայկական «Աղբախանա միութիւնը»: Կնոջ մահվանից հետո Վարուժանը ճեղքափոխվել էր ԱՄՆ 1986-ին՝ միանալու իր դստեր՝ Նորային: Լուս Անջելեսում մասնագիտութիւնը կատարելագործելու նպատակով հաճախել է «Սիթի Բոլը» եւ ստացել որդէս կադրակառու աշխատելու արտոնութիւն: «Բլէր Յիլզի» Երջանային բարեգործութիւնների համար արժանացել էր «Զավլեր Սիթիի» խախտական վկայականի:

«Հայրս ժայռի տես աղապէս էր մեզ համար: Մեզ ոգեւորում էր եւ օրինակ ծառայում իր հաստատականութեամբ եւ մարդկային բարձր արժանիքներով», նշել է այս ինքնաբերական զուգորդը՝ Նորա Արմանին:

«Ազգ»-ի խմբագրութիւնն իր խորին ցավակցութիւններն է հայտնում Էրսերճյան, Սիթիան, Գրիգորյան, Լաչինյան, Յեւեմա, Չաֆարյան, Արմանյան, Զոհար, Թութունճյան, Պողոսյան, Ազատյան, Փափազյան, Ֆերիադ եւ Զյուլիպյան ընտանիքներին եւ առաջին հերթին՝ Նորա Արմանին:

ՌՈՒԲԵՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

Մոսկվա

Անսովոր սոցիոլոգիական հետազոտություն էր անցկացրել ռուս հայսնի էկոնոմիկոս Սիխալի Դեյազինը: Նա բազմաթիվ գրույցներ էր ունեցել Մոսկվայի հեղեղած գերազանցադաս ցածր-կարգ աշխատանքներ կատարող սաջիկ, ուզրեկ եւ դրոյրգ ներգաղթյալների հետ, հետաքրքրվելով, թե ինչու են նրանք մի կտոր հացի որոնումներով թողնում հայրենիքը եւ հայսնվում Ռուսաստանում: Այդ բոլոր դրոյրգ մարդիկ նեւել են նույն դասճարները՝ իրենց հայրենիքում գերիշխող հրեւավոր կոռուպցիան, օլիգարխիական-կլանային լոլիբո համակարգը, լայն առումով սոցիալական աղաղակող անարդարությունները՝ ֆեոդալիզմի վասթարագույն որակների վերածնունդով:

Սակայն սրանք չէ, որ արդեցրել էին սոցիոլոգիական հետազոտությունների մեծ փորճ ունեցող գիտնականին (հիշյալ անարդարությունների սարթեր դրեւորումները այս կամ այն չափով ու ճեւով առկա են նաեւ Ռուսաստանում): Դեյազինի բոլոր գրուցակիցները նույն համոզումներն էին հայսնել՝ ոչինչ, ռուսով կզան արդարամիտ իսլամիսները՝ «Իսլամական Պետոյան» առաջալները եւ իս-

չսիրել իշխանություններին, կառավարոյանը, նախագահին: Երեւի իմաստ ունեւար մեւերնիկ մի եւիման միջոցով բոլորի աչի առաջ դարգել, թե ինչից են այդքան դժգոհ ու բազմաբանակ իր քաղաքացիները, որ անթափոյց համեւաշխոյուն են հայսնում «իրիսոնյա» ահաբեկիչներին: Եվ հետո, ինչու նախագահը միշինգի չհրավիրեց իր... կողմնակիցներին: Երդողանի ոլես:

Մի բան բացարճակ դարճավ: Սերժ Սարգսյանը իր այս թիմով ոչնչի չի հասնի՝ էկոնոմիկա չի սեղծվի, արտադարը հետսամաճեւերյան երջանում կրկնադասկվի ու կեւադասկվի, երկրի անհեւանկարայնոյան մսայնոյունը կհասնի բարճակեթին: Առհասարակ արդեցնում է, թե երկրի դեկավարները ինչ անսարթեւոյանք են կով սալիս ու մարսում համազգային ասեւլոյունը (այսեւ խոսք չկա սիրել-չսիրելու մասին): Սերժ Սարգսյանը իր դաւեւոնակալման վերջնափոլում միայն մեկ եանս ունի իր հայաստանաիրոյունը արդացեւլու համար՝ երկրի քաղաքական-սնեւսական կյանքն առողջացեւլու նդասակարկաճոյանք բարճակարգ ոլորթեւիոնալներ հրավիրել կողմից՝ դրսից՝ իր թիմի երջանակից դուրս: Ժամանակն է, եթե ուե չէ, վերջ սալ հայոց ոլեսակալնոյունը քայնալող ու այլասերող ադեւսիվ գալկառամսոյանը: Մի խումք մոսկվայաիայերի անու-

Հայաստանի քաղաքական-սնեւսական վերնախավը կարիք ունի նոր դեմերի

կական արդարոյուն ու կարգուկանոն կհաստեւեն իրենց հայրենիքում: Նրանք այնքան են զգված ու հիասթափված հայրենի իշխանոյուններից (ճանոթ զգացում է), որ դասրաս են նույնիսկ ադալինել բացահայտ ահաբեկիչներին, ականջի եեւե զցեւով իսլամիսների եզակի դաճանոյուններին վերաբերյալ ահազանգումները: Այդ մարդիկ հավասում են իսլամիսների գանգվաճային քառզոլոյանը, երք վերջիններս, վկայակոչեւլով Ղուրանը, սարփողում են նրա այն հասվածները, որեւ խոսվում է սոցիալական արդարոյան մասին, երք մուսուլմանական երկրների իշխանոյունների հասցեին հնչում են մեղադրանքներ, թե ինչու են նրանք Ղուրանի սկզբունքներին հակառակ կողողոսում ու թալանում մարկանց՝ նույն մուսուլմաններին: չէ՞ որ դրանք արգելված են կրոնական դոգմաներով: Դուրս այլասերում եւ կրոնը, դուրս անհավասներ եւ, դուրս մուսուլման չեւ:

Ահա եւ հիրավի աշխատեսեր, կարգադաի, սեփական գոյատեւման համար համառոեւեւ դայքարող սոցիալականացված աշխարհիկ մարկանց մոս երեւան են գալիս ճայրահեղականոյան ընկալումներ: Եթե մարդը կորցրել է իր արդարոյունն իրականացեւլու սարրական հնարավորոյունը, նա արդեն, ինչոլես ասվեց, նույնիսկ իսլամական ահաբեկիչների մեջ է սեւնում վերջին հույսը ճերթազատեւլու այն սոցիալական դժոխից, որի մեջ խրվել է իրենց հայրենիքը, որի մեջ հայսնվել են իրենք: Ռուս սոցիոլոգի այն առարկոյանը, որ եթե իսլամիսները գան Միջին Ասիա, բազմաթիվ գլոլիսներ կթռչեն, հետեւել է մեկ համոզումնք՝ նրանք կկրեւեն այն մարկանց կոկորդները, որոնք դրան վաղուց են արճանի:

Այս հոգեվերճանումների արդունքները ճեգ Հայաստանում ոչինչ չէն հիւեցնում: Ոչ, ինքնին հասկանալի է, որ խոսքը չի վերաբերում այն բանին, թե հայաստանցիները կարող են արդարոյան որոնումների ճանադարհին ադալինել ինչ-որ «Զրիսոնեւական Պետոյան»: «Սասնա ճեւերի» հարուցած ճգնաճամի օրերին բոլորն էին հասկանում, որ քաղաքականադես ոչ հասում, եւ գործունեւոյան ճեւի կամ օգսազորված միջոցի առումով մերճելի, սակայն հայրենասիրոյան անկեղծ մղումներով համակված ճղաների գործողոյուններում առկա են ճայրահեղականոյան դրեւորումներ: Բայց դա բնակ էլ չէ խանգարում, որ «ճեւերը» եանեն ժողովրդի մեծ համակրանքը: Գոնե բեկվեց գորե իրականոյունը:

Թվում էր այդ լարված օրերին Սերժ Սարգսյանը իր նախագահական կարիերայի ընթացում գեթ մեկ անգամ անմիջական-հրադարակային գրույց կունեւար սեփական ժողովրդի հետ: Սակայն ոչինչ եեւի չունեցավ: Վերականգնեւլով խոսեւլու ընդունակոյունը, նա ասաց, որ Հայաստանում եաս են դժգոհները, որ յուրաքանչյուր ոք կարող է

մից նախագահին առաջարկում են հանրադեւոյան կառավարոյան դեկավար նեւանկել Դիլիջանի միջազգային դողրցի հիմնադիր-գործընկերների խորհրդի նախագահ Ռուբեն Վարդանյանին:

Ինչու հենց նրան: Ներկայացնեւք Վիլիդեղիայի սոսկ մուսքի մասը. «Ծնվել է 1968 թվականին մայիսի 25-ին Երեւանում: 1985 թվականին ոսկե մեդալով ավարեւ է Ձերթինսկու անվան դողրցը: 1986-1988 թթ ճառայել է խորհրդային բանակում: 1992 թվականին գերազանցով ավարեւ է Մոսկվայի Լոնոնոսովի անվան ոլեսական համալսարանի սնեւսագիտական ֆակուլեւեը: Փորճաբազան է անցել Իսալիայի Banca CRT-ում, ավարեւ է Նյու Յորքի Merrill Lynch-ի կողմից կազմակերպված՝ զարգացող եուկաների դասընթացները, կասարեւագործվել է INSEAD-ում (Ֆրանսեւրլ, Ֆրանսիա), ավարեւ է Հարվարդի բիզնես-դողրցի դասընթացները, ուսանել է սարթեր ճրագրեր Ելլի համալսարանում եւ Սեւեւֆորդի համալսարանի բիզնեսի բարճարագույն դողրցում: 1992-2012 թթ. եղել է ռուսաստանյան «Տ» ինվեսիցիոն ընկերոյան դեկավարն ու վերահսկիչ բաճնեւերը: Մոսկվայի կառավարման դողրցի հիմնադիրներից մեկն է ու նրա առաջին նախագահը (2006-2012 թթ.):»:

Բարճակիրք ինեւլեկտուալ՝ վառ անհասակալնոյուն, երեւոյթ, ինչը անկալիս Հայաստանի վերնախավում մոռացոյան է մասնվել: Վարդանյանն իրեն լիուկ հաստեւել է խոեւր բիզնեսում, սնեւսագիտոյան մեջ, գիտոյան կազմակերման ոլորտում, սնեւսական-ֆինանսական քաղաքականոյան մեջ, բանկային գործում եւ այլն: Մեծ բարերար է: Ազնիվ է, եստած, կուեւ, երբեք չի մեւի հասարակ հարկատուի գողանը: Ոչ ինքը, ոչ էլ հարազաներից որեւէ մեկը երբեք չեն դարճել հեղինակազրկիչ որեւէ սկանդալի մասնակից: Մոսկվայում ճնված-մեճացած որդին այսօր ճառայում է Ղարաբաղում: Վարդանյանը երբեք չի կառչի իշխանոյունից, բիզնեսի համար կսեղծի առավել բարեւոյաս դայաններ եւ իր հեղինակոյանք կադաիովի ներդրումներ Հայաստանում:

Հայաստանում ասում են՝ հազիվ թե Ռուբեն Վարդանյանը համաճայնի աշխատել, ինչոլես ժողովրդում է որակել, «գորե» գայլերի հետ: Ուրեմն ոլես է նրան լիակասար ազատոյուն սալ սեղծելու իր թիմը: Կարող եւ չկասկածել, որ նա իրեն կբաղադարի եեւի եւ սփյուռքի բարճակարգ իրավասու եաս մասնագեւեւերով եւ ամեն ինչ կանի ոլեսական ժեւարարոյան բոլոր ասդարեզներում խոր դեգրադացիա ադրող երկիրը փրկելու համար: Իսկ Սերժ Սարգսյանի այդ ոչ սսանդարս քայլը կդառնա նրա մեճագույն ավանդը հայոց ոլեսականոյանը, հայ ժողովրդին ու հայոց դասմոյանը:

Ռուսական ռազմօդանավերը Իրանում ընդդեմ ջիհադիստների

Ռուսաստանի օդաիեզերական ուճերը առաջին անգամ Իրանի մի ռազմական օդանավակայան են օգսազորել Սիրիայում իսլամիս գրոհայիններին հարվածելու համար: Օգոստոսի 16-ին Ty-22M3 Cy-34 ռմբակոծիչները Համադանի (Իրան) օդանավակայանից թռել են մարսական առաջարանք կասարելու: Այդ մասին հարողել է SUUO գործակալոյունը, վկայակոչեւլով ՌԴ դաւեւոյան նախարարոյանը:

Ռուսական ռմբակոծիչները «Իսլամական ոլեսոյուն» եւ «Ձերթաթ ան-Նուրա» ահաբեկչական խմբավորումների օբյեկեւներին խմբային հարված են հասցրել Հալեւդի, Դեյր էզ-Ձորի եւ Իդլիբի նահանգներում: Ոնչացվել են 5 խոեւր զինադաիեւս, կառավարման 3 կեւ եւ գրոհայինների դասրասման ճամբարներ: Մղանվել են զգալի թվով գրոհայիններ:

Մոսկվան եւ Թեւրանը դայմանավորվել են ռուսական օդաիեզերական ուճերի կողմից Համադանի ավիաբազայի օգսազորման մասին: Նման փոխգործողոյունը էլ ավելի է մերճեցնում երկու երկրներին: Ռուսական օդաիեզերական ուճերը Սիրիայում գրոհայինների դեմ ավիահարվածների նոր փուլ են սկեւել: Al-Masdar News հրասարակոյունը հարողում է, որ Ty-22M3 ռմբակոծիչները իրանական ռազմակայան են թռել ՌԴ հարավից՝ Մոզդոկի օդանավակայանից: Իրանում վերաբազավորված ռուսական ռմբակոծիչների սոսույց թիվը չի նեւլում: Ի դեղ, անցյալ եաբաթ Մոսկվայում բանակային միջազգային խաղերի փակման արարողոյանը ներկա էր Իրանի դաւեւոյանական գերասեւչոյան դեկավարը: Al-Masdar News-ի հարողման համաճայն, Մոսկվան եւ Թեւրանը օրես սոսրագրել են համաճայնագիր, որը ռուսական ռազմօդանավերին հնարավորոյուն է սալիս Սիրիայում թիրալներին հասնելու ժամանակամիջոցը կրճատել 60 սոկոսով, ինչոլես նաեւ միջոցներ խնայել եւ մեճացնել օդաիեզերական ուճերի հարճակման արդունակեւոյունը:

ՌԴ ՊՆ միջազգային ռազմական համագործակցոյան գլխավոր վարչոյան նախկին դեկավար, գեւերալ-զնդարդեւ Լեոնիդ Իվաեոլը «Գազեւա» համացանցային գործակալոյանը սկած հարցազրույցում դարգաբանել է, որ Իրանում ավիաբազայի օգսազորման հարցը Մոսկվա-Թեւրան վստահական հարաբերոյունների եւ սիրիական ռազմաճակատում համագործակցոյան եարունակման ցուցանիւ: Նա հիւեցրել է, որ Բաղդադում սեղծված է ռուս-իրան-իրանական եեղեկասվական-համակարգի կեւեւոն: Դա հիմնական խնդիրներն են մերճավորարեւեւյան սարաճեւոյանին աննչվող ընթացիկ սվալների հավաումը, մեակումը, անփոփումը եւ վերլուծումը գրոհայինների դեմ դայքարի համասեւսում, եեղեկասվոյան բաւխումը եւ օլերասիվ փոխանցումը մասնակից երկրներ Ռուսաստանի, Իրանի, Իրաքի եւ Սիրիայի գլխավոր եսաբներին: Գեւերալի խոսեւրով, Բաղդադում գործում է ռուս-իրան-իրանական համակարգի ռազմական եսաբ, որեւղ կասարվում է հետախուզական սվալների փոխանակոյուն, որոււում են գլխավոր սդառնալիքները եւ թիրալները:

Եթե Ty-22M3 ռմբակոծիչը Մոզդոկի օդանավակայանից թռչի «Իսլամական ոլեսոյան» սարաճի օբյեկեւներին հարվածելու եւ վերադառնա մեկնակեւ, ադա օդանավի մարսական բեռնվածքը չոլես է գերազանցի 8-9 տոննայից, այլադես վառելիքը չի բավականացնի մեկնակեւ վերադառնալու համար: Մարսական լրիվ բեռնվածով (24 տոննա) Ty-22M3-ի մարսական կիրառոյան եառավողը կազմում է ընդամենը 800 կմ: Ռուսական օդաիեզերական մարսամեւեւաները սիդակած են թռչել Իրանի եւ Իրաքի վրայով: Մոզդոկի օդանավակայանից մինչեւ, օրինակ, Պալմիրայի թիրալները ընկած հեռավորոյունը ավելի քան 2 հազար կիլոմեւեր է, իսկ Համադանի ավիաբազայից՝ մոս 900 կմ:

Սիրիական Լաթափա քաղաքի «Խմեւմիմ» ավիաբազան ոլեսանի չէ Ty-22M3-ի բազավորման համար: Սակայն ռազմական փորճագեւ Ալեւսեւ Լեոնկոլը «Գազեւային» սկած հարցազրույցում ասել է, որ «Խմեւմիմի» օգսազորման վերաբերյալ Մոսկվայի եւ Դամասկոսի կնիած դայմանագրի վավերացումից հետո ավիաբազան կընդլայնվի եւ կամրացվի, որոլեսոգի հնարավոր լինի եեղաբաւխել ավելի մեծ խմբավորում, իսկ ռազմավարական ռմբակոծիչները «անհրաճեւոյան դեղում» կարողանան այնեւղ վայրեղք կասարել:

Ty-22M3 հեւաիար ռմբակոծիչների կողմից Համադանի ավիաբազայի օգսազորումը մի եարք էակալն առավելոյուններ է սալիս Ռուսաստանի օդաիեզերական ուճերին: Մինչեւ Ռափայում եւ Հալեւդի երջակայում եեղաբաւխված ահաբեկիչների օբյեկեւները ընկած հեռավորոյունը կրճատվում-հասնում է 800-900 կիլոմեւերի: Դա հնարավորոյուն է սալիս կրոսկ ավելացնել Ty-22M3 ռմբակոծիչների մարսական բեռնվածքը (վերաբեռնման սարթերակով՝ 21,5 տոննա, ՕՓԱԵ-250-270 սիդի 42 ումք):

Ռազմադիվանագիտական հարցերի ռուս մասնագեւեւերից մեկը Սիրիայում ջիհադիստների դեմ թեւավոր հրթիռների կիրառոյունը խիստ անհավանական է համարում, սակայն վստահ է, որ անհրաճեւոյան դեղում ՌԴ օդաիեզերական ուճերը համաճայնոյուն կսանան «դրանց սկզբունքային օգսազորման» համար:

Արդյունք ակնկալելով

Փոխարհագրորեն մասնաբաժանված Հայաստանը լրագրողների հետ ճեղքաբանություն հիմնադրելու օրը հայաստան է, որ հայկական կողմը կխոսի փոխգիշտությունների մասին, երբ Բաբուն խոսի զիջումների մասին: «Քանի դեռ նրանք զիջումների մասին չեն խոսում, փոխգիշտությունների մասին բարձրաձայնելը կոռեկտ չէ», հայտարարել է ՀՀ փոխարհագրորեն մասնաբաժանված երկրի մասին: «Քանի դեռ նրանք զիջումների մասին չեն խոսում, փոխգիշտությունների մասին բարձրաձայնելը կոռեկտ չէ», հայտարարել է ՀՀ փոխարհագրորեն մասնաբաժանված երկրի մասին: «Քանի դեռ նրանք զիջումների մասին չեն խոսում, փոխգիշտությունների մասին բարձրաձայնելը կոռեկտ չէ», հայտարարել է ՀՀ փոխարհագրորեն մասնաբաժանված երկրի մասին:

Քոչարյանը վերսին ընդգծել է հայկական կողմի դիրքորոշումը, որ ԼՂՀ-ն չի կարող լինել Ադրբեյջանի կազմում եւ այն, որ ղեկավարել է երաժշտական խումբը ինչի ԼՂՀ ժողովրդի անվճարությունը:

Անդրադառնալով Սարգսյան-Պուտին-Ալիև նոր հանդիման հնարավորությանը՝ փոխարհագրորեն մասնաբաժանված հայտնել է, որ հայկական կողմը երբեք չի խուսափել նման հանդիմաններից, «եթե, իհարկե, այդ հանդիմաններից կարելի է որեւէ արդյունք ակնկալել»:

Հարց է ծագում՝ Սարգսյան-Պուտին-Ալիև հանդիմաններից հայկական կողմը երբեք որեւէ արդյունք ակնկալել է...

Նախագահը հանգստանում է մի քառուս քառուս

Նախագահականից հայտնում են, որ Սերժ Սարգսյանը, ավարտելով իր աշխատանքային այցը Բրազիլիա, կարճատև արձակուրդ է վերցրել, որի մի մասը կանցկացնի արտերկրում:

Թե քանի՞ օրով է նախագահը մեկնում արձակուրդի, կոնկրետ ո՞ր երկիր, չի մանրամասնվում, հավանաբար ղեկավար կազմակերպել է, եւ կամ ՀՀ նախագահի ուղում է, որ ղեկավարի ոչ ոք չի մանրամասնում, թե ինչու որեւէ է եւ մի փչ մեծակ մնա. մտածելու բաներ կան:

Լավ հարց է, դարձն վարչապետ

Կառավարության երեկվա նիստում վարչապետ Հովիկ Աբրահամյանը անդրադարձել է ՄԻԵԴ (Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան) կողմից Հայաստանից գանձվող գումարների խնդրին: Վարչապետը մասնավորաբար հանձնարարել է արդարադատության մասնաբաժանումը, կառավարության աշխատակազմին եւ ֆինանսների նախարարությանը մեկնելու եւ գույքագրել, թե ՄԻԵԴ-ի որոշումներով կառավարությունը որքան գումար է հասկացրել 2014-ին, 2015-ին եւ այս օր: Սա փաստորեն նշանակում է, որ կառավարությունում չգիտեն, թե ՄԻԵԴ-ի որոշումներով որքան գումար են հասկացրել վերջին երեք տարիների ընթացքում: Դե, չեն հասկացել, հանձնարարություն չի եղել, իրենք էլ առանց հանձնարարության հո բան չէին անում:

Վարչապետ Աբրահամյանը այս կառավարությամբ հարց է հնչեցրել՝ «Ի վերջո այդ սխալ որոշումների համար ինչ-որ մեկը ղեկավարել է մասնաբաժանումը, թե ոչ»: Հովիկ Աբրահամյանը, սակայն, չի մանրամասնել, թե Հայաստանում որեւէ մեկը իր սխալ որոշումների համար ի վերջո ղեկավարված լինել է, թե ոչ:

Պատասխան՝ ՆՈՒՆԱՅԻՆ ԱՅՅԵՆԵ

ՈՌՔԵՐՏ ԶԱՐԳԱՐՅԱԼ

Ստորոտվ գրավվելը առողջ լինելու կարևոր նախադրյալներից է. Ցավոք, հորհրդային Միության փլուզումից հետո բազմաթիվ ստորոտային համալիրներ փակվեցին, վերջին տարիներին էլ բավականին քանակացան, ինչի դրանք մասնաբաժանված ստորոտ սուժեց: Ստորոտային խմբակների ամսական արժեքները վճարը սահմանվում է 15-25 հազար դրամի սահմաններում: Ներկայիս սոցիալ-սենսաական դայանմաներում շատ է են կարողանում հաճախել ստորոտային համալիրներ, իսկ ֆիզիկապես ամուր սերունդ ունենալը առողջ հասարակության գրավականներից է:

Վերոնցյալ դասնադները հազվի առնելով՝ Հայաստանում վերջին տարիներին մեծ թափով զարգանում է բալային ստորոտ, որի նմանակը երիտասարդությանն առողջ աղբյուրներին մղել է: Սարգսյան երիտասարդների ջանքերով կազմավորվել են բալային ստորոտ համակարգող ֆեդերացիաներ, որոնցից ամենահայտնին Street Workout Armenia ֆեդերացիան է. Street Workout սերմինն արդեն հուշում է, որ խոսքը բալային մարմնամարզության մասին է՝ ձգումներ, հրումներ եւ այլն: (Թե ինչու անողայնան անգլերեն՝ էն էլ բալային ստորոտ՝ զուտ հայկական, մոդեռն ու գերմանականից ախտ է):

Տարիներ առաջ Երևանի ֆալաֆաթաբանի ջանքերով Բուենոս Այրեսի այգու կից բացօթյա մարզահրապարակ կառուցվեց (դասնադներ, զուգափայտեր են), որտեղ էլ կայանում են Street Workout Armenia-ի կազմակերպած գլխավոր միջոցառումները: Ֆեդերացիայի նախագահ Արթուր Հարությունյանը եւ իր թիմը ջանք չի խնայում զարգացնելու մասնաբաժանված ստորոտ մեր երկրում: Վերջինիս խոսքերով ֆեդերացիայի գլխավոր նպատակը առողջ սերունդ ունենալու նպատակն է գործի մասնակից լինելն է: Տարեցատի բալա-

Տարբերակ ունենալու ճանապարհին

ին ստորոտվ գրավվողների թիվը կրկնապատկվում է, եթե ոչ եռապատկվում է, անցկացվում են առաջնություններ, որոնք էլ գրավում են երիտասարդների ուշադրությունը:

Հայաստանի այս տարվա առաջնությանը մասնակցում էին երիտասարդներ Հայաստանի Հանրապետության բոլոր մարզերից եւ Արցախից, այսինքն Street Workout Armenia-ն արդեն ահռելի աշխատանք է կատարել, որի կարևորությունն անգնահատելի է:

Ֆեդերացիան բազմաթիվ հյուրեր է ունենում արտերկրից՝ հոշակավոր աթլետներ, միջազգային կարգի մրցավարներ. այս ամենին էթե գումարվի ՉԼՄ-ների համադասարան ուշադրություն, ապա, հավասարեցրել, առողջ երիտասարդություն ունենալու ճանապարհին մեկ քայլ կկատարվի, չէ՞ որ

այսօր մարզվող դասնադները վաղը զինվոր ղեկավարան, իսկ ամուր զինվոր ունենալու կարևորության մասին խոսելու հարկ չկա...

Բալային ստորոտ զարգացմանը աջակցում են նաեւ կրթության եւ զիջության, ստորոտ եւ երիտասարդության նախարարությունները: Համադասարան մարզահրապարակներ կառուցելու ծրագիր կա սարքեր ֆալաֆեթում եւ Արցախում, ինչն էլ ավելի մասնաբաժանված կարճին բալային ստորոտ:

Բուենոս-Այրեսի այգու ֆայլեյիս մի ֆանի ռոտով մոտեցրել մարզահրապարակին, հավասարեցրել է, մարզվող երիտասարդների խանդավառությունը ձեզ կնդի մի ֆանի ձգում կատարելու. ֆանի՞սը կարող եմ հինգ, վեց, իսկ միգուցե ավելի ասել: Օրինակ ձեր խոնարհ ծառան՝ 25: Կարող եմ ցրանցել:

Մեծ տերիտորիա

Պուտինը Ղարաբաղում չի կռվել: Սա հայտնի փաստ է: Երբ Ղարաբաղում կռիվ էր, Պուտինը Պետերբուրգ (Լենինգրադի) համալսարանի ղեկավարի օգնական էր, ապա ֆալաֆաթի խորհրդակցում... Մի խոսքով՝ Պետերբուրգում էր: Հետագայում Պուտինը չգիտի, թե ինչու են կռվել Ղարաբաղում, ինչու են աղբյուրը Ղարաբաղում, իսկ երբ կռիվ էր եւ հնարավոր չէր աղբյուր, ինչու են այդուհանդերձ աղբյուր, նկուղներում, սոված, վախեցած... Եւ ինչու են չեն դարձվել, ինչու են ստիպել, որ աղբյուրները հրադադար խնդրեն: Այս ամենը Պուտինը չգիտի, կամ չգիտի, բայց չի զգացել: Դա համար էլ մարդն ասում է՝ Ղարաբաղի հարցը ղեկավարելու այնուհետ, որ հաղթողներ եւ դարձվողներ չլինեն: Եթե ինքը 1991-1994-ը ոչ թե Պետերբուրգի ֆալաֆաթի խորհուրդներ տար, այլ լինել Ղարաբաղում, նման բան չէր ասի: Եթե գոնե մեկ անգամ տեսնել կռիվը հորը նկուղում սղասող փոքրիկի աչքերը՝ ամեն անգամ, երբ աղբյուրներում գրադ էր ղայթում, նման բան չէր ասի, չէր ասի, եթե թեկուզ մեկ անգամ տեսնել, թե ինչու են գրվում կռիվից վերադարձած հայրն իր փոքրիկին: Չէր ասի, ֆանի որ կհասկանար, որ Ղարաբաղում հաղթող կա...

Բայց դա՞ Պուտինը: Անկեղծ ասած, այն որ նա նպատակ է դարձրել հակամարտության արդարացի լուծմանը, եւ հավասար են այնքանով, որքանով հակառակ են, որ ԱՄՆ նախագահը ճանաչելու է Հայոց ցեղասպանությունը: Աշխարհում դարձն այնքան է շատացել, որ մեր դարդերն ուրիշներին չի մտածում, մեզ օրինակ մտածողն է ղայթեցնողների ճակատագիրը, որոնք, ի դեպ, եւ ինքնուրույն հարց են լուծում:

Բայց Սերժ Սարգսյանը էլ հո կռվել է Ղարաբաղում: Թե հիմա ինչու են կռվել, այլ հարց է, ու խիստ անկարելի հարց է, ֆանի որ բոլոր այն հայերը, ովքեր 1990-ականների սկզբներին Հայաստանում են աղբյուր, փաստորեն կռվել են: Մի՞թե նա ասելիք չուներ, երբ Պուտինը հենց իր կողմից կանգ-

նած ասաց՝ Ղարաբաղյան հակամարտությունը ղեկավարելու այնուհետ, որ հաղթողներ եւ դարձվողներ չլինեն: Մի՞թե նա այդ ղայթին իրեն վիրավորած չզգաց, իր կողմին կռված-աշխատած տերիտորիան չհիշեց, որոնց մեծ մասն այսօր չկա, ֆանի որ հաղթանակներն անգամ մեծ կորուստներ են ղայթանում: Լավ, եթե արդեն ոչ մեկին ու ոչ մի բան չի հիշեց, բայց չվիրավորվեց. չէ՞ որ դարձրելու դարձրելու հաղթողներից մեկն էլ ինքն է, իսկ Պուտինն ասում է՝ հաղթողներ չղեկավարել լինեն... Կարելի էր շնորհավորել Պուտինին՝ Ղարաբաղում, օրինակ, հաղթելու կառավարությամբ, Դոնաթուս հաղթելու կառավարությամբ, Աբխազիայում եւ Օսիայում հաղթելու կառավարությամբ: Շնորհավորելու մեջ ամոթ բան չկա. մարդը հաղթել է, մեկ էլ շնորհավորում ենք, մեր դաժնակիցն է, չէ՞, բա դաժնակցի հաղթանակները չեն շնորհավորում: Այս, Ղարաբաղում ուրիշ բան է, Ղարաբաղում ուրիշ, Ղարաբաղում մի տեսակ արդար է ինքնուրույն, Ղարաբաղում ոչ: Շատ լավ, ուրեմն կարելի էր շնորհակցել, որ չմայած Ղարաբաղում ու Ղարաբաղում անհամեմատելի են, բայց եւ շնորհավորում են Ղարաբաղում հաղթանակի կառավարությամբ, ապա դեմով ցրվել դեմի Վլադիմիր Վլադիմիրովիչը եւ վերջինիս հրավիրել Երևան՝ թեյ խմելու: Նա թեյ սիրում է. գոնե Բաբուն, Ալիևի սանը հաճույքով խմել է, նկատելով կան:

Բայց ամեն ինչ ավարտվել է արդեն, Սերժ Սարգսյանը Մոսկվայից վերադարձել է Երևան, իսկ Թուրքիայի նախագահ Էրդողանը հայտարարել է, թե Հայաստանը ղեկավարվում է վերադարձին «օկուպացրած» հինգ ցրաններով, եւ «հիմա Պուտինն աշխատում է այդ հարցով»: Անկեղծ ասած, երբ եւ լսեցի Էրդողանի այս հայտարարությունը, բացեցի ՀՀ նախագահի դաժնական կայքէջը, որտեղից տեսնեմ նա ինչ-որ բան այս կառավարությամբ ասել է: Չէր ասել, չի ասել, երեւի կարիք չկա, Էրդողանն ո՞վ է, որ նա ասածին դաստիարակներ: Էրդողանը նա է, ում Պուտինը Պետերբուր-

գում հանդիմանում է նշանակում եւ մի ֆանի ռոտով սղասում, որ ժամանի, ապա հայտարարում, որ Թուրքիան Ռուսաստանի բարեկամ ղեկավարները... Հայաստանին էլ, փաստորեն, եղբոր բարեկամ է ղայթել: Ավելին, Սարգսյանի հետ համատեղ ասուլիսում Պուտինն ասել է բառացիորեն հետեւյալը. «Ռուսաստանը, ինչու են նաեւ Միսսիսի խմբի որոշ այլ երկրներ, կարող են հանդես գալ որոշ երաժշտավոր (ԼՂ հակամարտության կարգավորման հարցում), ընդունելով, եթե հարկ լինի, Միավորված ազգերի կազմակերպության Անվճարվածության խորհրդի համադասարան բանաձեւերը...»: Այսինքն, չէ, հասկանալի է, որ ԼՂ հակամարտության հարցում Ռուսաստանը՝ որոշ Միսսիսի խմբի համանախագահ երկիր կարող է հանդես գալ որոշ երաժշտավորներից մեկը՝ ԱՄՆ-ի եւ Ֆրանսիայի հետ համատեղ, բայց ինչու՞ Պուտինը չի օգտագործում «համանախագահ» բառը, այլ փոխարենը ասում է՝ «Միսսիսի խմբի որոշ այլ երկրներ»: Թյուրիմացություն է, Պուտինի մո՞տ, բացառվում է, կուշանակի ՌԴ նախագահը «Միսսիսի խմբի որոշ այլ երկրներ» ասելով ամենեւին էլ նկատի չունի Միսսիսի խմբի համանախագահող ԱՄՆ-ին եւ Ֆրանսիային, այլ Միսսիսի խմբի երկրներին առհասարակ: Դրանցից մեկն, ի դեպ, Թուրքիան է, որի նախագահի հետ, ինչու են արդեն ասացինք, Պուտինը հանդիմանում էր ՀՀ նախագահին հանդիմանելու երկու օր առաջ:

Բայց մի լավ լուր ունեմ. Արցախի նախագահ Բակո Սահակյանը Ֆրանսիայի խորհրդարանի էլեկտրոնային թերթին հարցազրույց է սվել (որն այժմ տեղադրված է թերթի կայքում), որտեղ ասել է՝ «Շատերն ասում են Արցախում ավարտվում է Եվրոդան, բայց եւ կասե՛ի՝ Եվրոդան սկսվում է Արցախից»:

Ինչու են ասում է Պուտինը ՌԴ կառավարության նիստերը երբեմն վարելիս՝ հարցեր կամ: Հարցեր չկան:

Ն. ԱՅԵԱՆ

Ինչքան ուսումնասիրենք Հայոց ցեղասպանությունը, այնքան նոր փաստեր ու աղաքյուցներ ենք հայտնաբերելու: Ավստրալիական մի հրատարակչական վեբքերտը լույս է ընծայել «Հայաստանը, Ավստրալիան եւ Մեծ դաժնագրերը» (Armenia, Australia and the Great War) 324 էջանոց հատուկ, որն անհերքելի աղաքյուցներ է դարձնում 1915 թվի Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ: Աղաքյուցները ակնառեստներ վկայություններ են, իսկ ականատեսները՝ Գալիպոլիի ճակատամարտի ավստրալիացի եւ այլ դաշնակից ղեկավարների ռազմագրերին: Նրանցից ոմանք թուրքերի ձեռն անցած սուղանավերի նավաստիներն ու աշխատանքային անդամներն են եղել: Ուրիշներ՝ Զուր Է-Ամարայի (ներկայիս Իրաքի սահմանում) դաշնակցական ժամանակ (1915 թվական) գերի ընկած զինվորներ: Նրանք, իրենց իսկ խոսքերով, «դաժնագրի մեծագույն հանցագործությանը»՝ Հայոց ցեղասպանությանը ականատես են եղել դեռ Անատոլիայի բանտերն առաջնորդող իրենց մահվան ճանապարհին: Փաստորեն մինչ թուրքերը հայերին իրենց դաժնական հայրենիքից սարսափում էին դեռ սիրիական անառիկները, «ANZAC» (Ավստրալիա-Նոր Զելանդիա) դրոշմներ կոչող այդ զինվորներին այդ վայրերից նրանք բռնում էին դեռ Անատոլիա, որտեղ բանտերից բացի նրանց կալանքի սակ էին դադարում նաեւ, ըստ այդ գրի, հայերի լված ժողովուրդները: Անգորա (ներկայիս Անկարա) ուղարկված ավստրալիական 14-րդ զուսմանակի լեյտենանտ **Լեսլի Լուսկոմբը**, օրինակ, ճանապարհին ասել է «մի սխտուր ու վիստեցնող ժողովուրդն զնայելի կայարաններից մեկում, որտեղ հայ կանանց ու երեխաների ի-

«Հայաստանը, Ավստրալիան եւ Մեծ դաժնագրերը»

Ավստրալիացի ռազմագրերի մասին՝ Յեղասպանության ակնատեսներ

րար գլխի հավաքված մի զգալի զանգված, զինված թուրք զինվորների մտնողների հարվածների սակ, խցկվում էին անասուններ սեղափոխող բեռնասարգանցների մեջ, որոնք նրանց սանելու էին դեռ համակենտրոնացման ճամբարներ: Հայ վանականներին եւ բոլոր զուսմանակի վստահաբար դաժնից առաջ թուրքերը ոչնչացրել էին»:

Լուսկոմբի մոտիկ ընկերներից կառավար **Ջորջ Զեյրը**, որին ուղարկել էին Տավրոսի լեռներում գերմանական անավարտ երկաթգծի վրա հարկադիր աշխատանք կատարելու, իր գաղտնի օրագրում արձանագրել է, որ սեսել է հայ եւ հույն «60 թվադարձական էակների»: Մյուս կողմից ավստրալիական օդային կորդուսի կառավար **Թոմաս Ուայթը** թուրք ղեկավարների հսկողության սակ Մոսուլ հասնելով ականատես է եղել «մի կտոր հաց հայցող սովալուկ հայ կանանց», իսկ «Թեյ Արման» լված հայկական բնակատեղիները հասնելով, չնայած մի քանի հայ կանանց եւ երեխաների հանդիմել է, սակայն ոչ չհամարվանց: Փոքրիկ մի բլուր բարձրանալով նա ասել է «36 նոր գերեզմաններ, որտեղ անկասկած թողված էին այդ երջանի զոհերի»:
«Սարսափած էի թուրքերի ձեռքի աշխատանքից», գրել է նա՝ հետագայում ավելացնելով. «Ծագրավորված կոսորածները տեղի էին ունեցել միաժամանակ երկրի ողջ տարածքում»:
Այդ ժամանակ Ռաս-ու-Այն ավանի հայ բնակիչներին տե-

Որմանկար ի հիշատակ Հայոց ցեղասպանության 101-րդ տարեկանի «Մեր վերքերը դեռ բաց են» վերահանդեսը: Լուս Անգելիս, 2016 թ. (լուսանկարը՝ Getty-ի):

ղահանում էին թուրքերը եւ դարձաբռնում անցնել մահվան ճանապարհը դեռ Ռեյ Զոր: Ուայթը ասել է, թե ինչպես են նրանց խնամախոսում որտեղ նախիր՝ ստանդարտ ուղարկելու համար: Գնացրով դեռ Աֆիոն ճանապարհորդելուց հետո նրան եւ իր ընկերներին թուրքերը տեղավորել են հայկական մի եկեղեցում, որտեղից դուրս էին հանել դաժնագրված հայերին: «Տղամարդկանց ստանել էին առաջինը, նրանց գույքը բռնագրավել, իսկ այժմ կանանց եւ երեխաներին էին ուղարկում դեռ իրենց անվերահարձ վախճանը», գրել է նա հետագայում: Նա նկարագրել է նաեւ զանվածային գերեզմաններ, որտեղ «թաղվածների թիվն այնքան շատ էր եղել, որ նրանց մարմինների ոսկորները դուրս էին ցցվում հողի սակից»:

Ընդհանուր առմամբ Զուր Է-Ամարայում թուրքերին հանձնված բրիտանացի ռազմագրերի 70 եւ հնդկների 30 տկոսը մահացել են գերության մեջ: Զուրից դեռ Անատոլիա 200 կմ երկարությամբ իրենց մահվան ճանապարհին նրանք մի գյուղական սան հետնամասում տեսել են մի ջրհոր, որի մեջ նետված են եղել «խեղձ հայ կանանց եւ երեխաների մարմինները»: Մինչեւ 1916-ի սեպտեմբերը դաշնակիցների մահացած ռազմագրերներին թաղել են Աֆիոնի հայկական գերեզմանատեղում: «Յուրաքանչյուր ռազմագրերին տեղավորում էին լված հայկական սեղանում», գրել է կառավար **Զեյնեթ Յուրիկը**:
Նման հազարավոր վկայություններ տեղ են գտել վերոնշյալ հատում, որի հեղինակներն են **Վիգեն Բաբկե-**

Նյանն ու **Փիթեր Սթանլին**, որոնք հետազոտական լուրջ եւ երկարատև աշխատանք են կատարել ավստրալիական արխիվներում:

Հասկանալի է, որ զրի ականատեսները օտարազգի զինվորականներ են, որոնք ոչ մի քան չունենալով դաժնագրերը՝ Հայ դաժն, դարձադեպ մարդկային նկատառումներով եւ հանուն արդարության կատարել են իրենց գրառումները, որոնց դեմ թուրքերը, այդ թվում նաեւ նախագահ Էրդողանը, հազիվ թե կարողանան հերքող փաստարկներ բերել: Նրանց լավագույն հանգեզոց անընդհատ կրկնելն է, որ «դաժնագրերը եւ երկու կողմերը կորուսվել են սկզբից»:

Հասկանալի է նաեւ այն փաստը, որ անցյալ տարի փորձելով նստեցնել Եղեռնի հարյուրամյա տարեկանի միջոցառումների նշանակությունը, Էրդողանը Գալիպոլիի 100-ամյակի տոնակատարությունները տեղափոխեց ադրիլ ամիս, սակայն, ինչպես տեսնում ենք, դա չփրկեց նրան, քանի որ նույն այդ Գալիպոլիի ռազմագրերի (ո՞ւմ մտնում կանգներ) գրառումներն են այժմ դաժնագրում նրա գլխին:

Ճիշտ է, Թուրքիան ներկայիս խիստ զբաղված է աշխարհում իր հեղինակությունը վերականգնելու անհետաձգելի դաժնականություններ, բայց լավ կլիներ, որ «Սուլթան» հորդուղված նախագահ Էրդողանը ժամանակ գտնեւ եւ ծանոթանար այս նոր գրի բովանդակությանը:

Պատասխան՝ Ն. ՕՐՈՒԿՅԱՆԷ

Ջիհադի վերջնական նպատակը՝ հայկական մշակույթի ավերումը Թուրքիայում

Թուրքական գերիշխանության ձգտումների եւ անհանդուրժողականությանը զուգահեռ՝ իսլամիստների հռչակած ջիհադը երբեմնի խաղաղ, հզոր, բնիկ ազդություններին դարձնում է մահացած համայններ: «Մեծ դաժնագրեր ենք Թուրքիայում», նշել է Սամբուլում աղոթող մի հայ կին, ով նկարագրում էր թուրքական դաժնության եւ հասարակության հետ հայկական փոքրամասնության ճնշող հարաբերությունները: «Ճիշտ է, մեզ դեռեւս թույլատրվում է աղոթել մեր եկեղեցիներում եւ վճարել մեր դպրոցների դաժնագրերը: Բայց մեր իրավունքները դրանցով ավարտվում են», շարունակել է նա:

Ըստ «Ալյու» թերթի, անհանդուրժողականության վերջին դրսևորումը տեղի է ունեցել արեւելյան Թուրքիայի Թուրքուզա (Կոլդ-Իզդիր) երբեմնի հայկական ֆաղափում, որտեղից հանվել են մուսլիմ եւ ելի մոտ տեղադրված հայերեն «բարի գալուստ» եւ «բարի երթ» գրությունները, տեղի տալով որոշ անհաս ազդերի եւ թուրքերի բացասական արձագանքներին: Գրությունները անցյալ սեպտեմբերին էին տե-

ղադրվել չորս՝ թուրքերեն, ֆրեյրեն, անգլերեն եւ հայերեն լեզուներով: Այդ ժամանակ հայերեն գրության ընդգրկումը ցուցանակում է հետեւյալ ձեռքով է բացատրել Երջանի համաֆաղափարտե՝ «ժողովրդական Երջաններ» ֆրանսիսկոսակցությունից **Մեհմեթ Գյուլտեկինը**:

«Թուրքական համադեմոկրատիայի հռչակումից առաջ Թուրքիայում հայերով բնակեցված տարածք էր: Այնտեղ հայկական գերեզմանատեղում կա: Շատ անուններ հայկական են: Հայերն աղոթել են այնտեղ եւ մեծ ջանքեր գործադրել ֆաղափ կառուցելու համար: Նրանք դաժնական անցյալ ունեն այնտեղ, եւ մեծ որդես հարգանք ընդգրկեցին նաեւ հայերեն գրությունը»:

Բայց այդ երկու բառերը զայրույթ առաջացրին տեղացիների, հասկալի ազդերից Երջանում: Սա վառ վկայությունն է այն բանի, որ ֆիզիկական ցեղասպանությունից եւ բնակավայրի բռնազավթումից 100 տարի անց Թուրքիայում դեռեւս Երջանում կան հայկական մշակույթային արժեքների «ցեղասպանությունը»՝ ոչնչացումը:

Եվրոմիության հարցերի ան-

կախ փորձագետ **Նիկոլաս Դավիթյանը** գրում է. «Թուրքիայում աղոթող հայերի բնաջնջումից տարիներ անց, երկրի փոքրիկ հայկական համայնքը շարունակում է մնալ ֆաղափական հիմնարկների եւ լրատվամիջոցների «սնունցած» թիրախը: Նրանք ենթարկվում են խտրականության խտրական միջոցների, որոնց նպատակն է նրանց կյանքն անհասնելի դարձնել Թուրքիայում»:

Հայերեն գրությունների վերացումից հետո «Թուրքիա-Ադրբեջան բարեկամական ասոցիացիայի դաժնությունը» շարունակական մասնակ է հղել ֆաղափարտեւարանին, որում գոհունակություն է հայտնել, որ Իզդիրում աղոթող ազդերից բողոքի ձայնը լսելի է դարձել: «Անհիմն հայկական ստերի դեմ դաժնագրող ասոցիացիայի» Մարմարայի Երջանային նախագահությունը նույնպես, իր հերթին, շարունակություն է հայտնել բոլոր նրանց, ում ջանքերի շնորհիվ հանվել են գրությունները:

Իզդիրի այդ տարածքը մաս է կազմում Մեծ Հայքի Այրարատ նահանգում գտնվող Մասյացուն գավառի, որ հռչակված է իր ողբան կարմիր ներկով: Ըստ

Միսոն Փայասլանի, «1915-ի վերջերին մոտ 170 հազար տարագիր հայեր անցել են Իզդիրից Երջանի մոտ ճանապարհը, որը 19 մղոն է: Մինչեւ 1917 թվը Իզդիրը ռուսական կայսրության մաս է կազմել: Եղել է փոքրիկ գյուղ, որի բնակիչների նախնիները հիմնականում գաղթել են 1828-ին Պարսկաստանի Խոյ եւ Սալմաս գավառներից, մասամբ նաեւ Բայազետից: Զբաղվել են երկրագործությամբ, խաղողագործությամբ, բամբակագործությամբ, արհեստներով եւ առեւտրով: Հայաստանի առաջին հանրապետության ժամանակ հայկական վերահսկողության սակ զանվելուց հետո, 1920-ին թուրքական զորքերը գրավել են այն: Այժմ այնտեղ աղոթում են ազդերի, ուրդեր եւ թուրքեր: Հայեր այլեւս չեն բնակվում: Ըստ դաժնագրերի, 2 հին հայկական եկեղեցիների ավերակներն են մնացել միայն: Թուրքերն այնտեղ կառուցել են (1999-ին) մի հուշահամալիր՝ նվիրված «հայերի կողմից կոտորված թուրքերի հիշատակին»: Թուրք մշակութային Բիլգին Այաթան ժամանակին մնադատել է կառույցը՝

անվանելով այն «ազդեցիկ, բեռնակր եւ խիստ ազգայնական» դրսևորում: «Թուրքիան եւ հայկական ուրվականը: Յեղասպանության հետքերով» գրում բացատրված է նման հուշարձան կառուցելու իմաստը. «Իզդիրի հուշարձանը թուրք կառավարության ժխտողական ֆաղափարտության մասնակցությունը եւ օդանավակայանների կարելի է հանդիմել: Նրանցից ոչ մեկը չի ստացել իր դաժնագրերը: Իսկ Իզդիրում հայկական հետքերը ընդամենը այդ 2 ավերված եկեղեցիներն են եւ սրբադրված գերեզմանատեղը: Մինչդեռ ջիհադիս ազգայնականները տնում են իրենց «հաղթանակը», որ կարողացան ցուցասախտակի վրայից հանել հայկական գրությունները:

Պատասխան՝ Ն. ՕՐՈՒԿՅԱՆԷ

Ազգայնականություն

Թիվ 30(281)
19 ՕԳՈՍՏՈՍ,
2016

Նաիր 3ԱՆ

Գրողները լավ ընթերցող են փնտրում, ընթերցողները՝ լավ գրող: Ու էլի ընդհանուր հորձանքին տրվելով ու մոդայիկ երեսալու համար հայացքներս հառում ենք անուն հանած, բայց իրականում գրական-գեղարվեստական համեստ արժեքների կրող Մարկետին ու Կոնյույին: Գրական անունների ճանաչված լինելը ես ճիշտ ու համար PR-ից է կախված, որի արդյունքում հասարակությունն ինքնաճանաչ կսկսի սուրճի սալ հնչել անուններին, գրախանութային առաջ հերթ կկանգնի՝ հերթական բեսթսելերը ձեռք բերելու համար: Ու եթե անգամ հիասթափվի էլ, միեւնույն է, հմայված կարծիք կհայտնի իր կարդացածի մասին: Այս հորձանքում է, որ անստված են մնում սաղանդավոր, բայց չգովազդվող հեղինակները: Այս հորձանքում է, որ նաեւ բացահայտվում են շնորհալի ու հետաքրքիր գրողները:

Եթե ոչ հեռավոր անցյալում գրադարաններն էին գրական դաշտի լակոնիկ թուղթը, առաջ ախոր այդ դերում գրախանութներն են: Նախ՝ գրադարանները հազվադեպ են ստանում նոր գրքեր, եւ ընթերցողները լավ գիտեն, որ ժամանակակիցների գործերը ղեկ է փնտրել գրախանութներում: Իսկ գրախանութները օտարազգի են վաճառել լուրջաբան ունեցող գրքեր, որովհետեւ մասնավոր են ու, բնականաբար, օտարաբան են հետաքրքիրը: Եթե գիրքը սարեկան վաճառվում է 100-200 օրինակով, ուրեմն ընտիր ցուցանիշ է. հեղինակը սիրված ու դահանջված է: Ի դեպ, հիմա ֆիչ են կարդում ղոնտներին: Օրինակ՝ Ֆրանսիայում բանաստեղծությունների ժողովածուները հրատարակվում են սովորաբար 500 օրինակով, հետաքրքիր ֆիչ էլ վաճառվում են: Ավելորդ է երեսակայել, թե գիրքը հեղինակին եկամուտ է բերում: Գիրք հրատարակելն ընդամենը միսթարան է ու հոգեկան բավարարվածություն, որի առավելագույն արտահայտությունը ընկերական օջաղատում թեթեւ գինարբուրդ կամ մի գավաթ գինով կամ զարեջով գրի ծնունդը նշելն է: Իսկ եթե ռոմանավոր գրող աղջնակը կամ երիտասարդը որոշել է մեկ-երկու օրինակով իր ժողովածուն տարածել ու հյուրերի ներկայությամբ իր մայրիկի ծննդյան տարեդարձին հաճելի նվեր անել, ուրեմն սա էլ շնորհանդեսի մեկ այլ դրսեւորում է, որի մասին ես ֆեյսբուքով մի քանի վկայություններ է արձանագրել: Երջանիկ մայրիկը՝ որդու կամ դստրիկի գիրքը օտարերին հոլած, «բանաստեղծ» որդու կամ դստրիկի նույնան օջաղակ դեմքը՝ վերետում վերնագիր՝ «Ահա եւ իմ առաջին գիրքը»: Իհարկե, իրականում՝ առաջին ու վերջին գիրքը:

Ժամանակակից աշխարհը նախադասությունը սալիս է արձակին, հայ ընթերցողը՝ նույնպէս: Այս համաճեմտումն բեւեռացված են իրական եւ վիրտուալ իրականությունները. սոցցանցերում, մանավորապէս ֆեյսբուքում ու առանձին ընթացքներում մեծ դիտում են արտահոսվում բանաստեղծությունները, ասեմբլի մի աղջնակի հանգամանակով ռոմանավոր կարող է հավաքել մի քանի հազար like, սակայն տղազոր տարեկակի վրա հասնում մի մաս փոքի կնոսի: Սոցցանցերը տարեկակ են ու խաբուսիկ, սակայն հանրահռչակման ու փարոզային տեսակետից՝ հասանելի ու մասշտիբ հարթակ, որտեղ ինքնադրսեւորվում են նաեւ սաղանդավոր ու շնորհաբան ստեղծագործողները: Գրականագետներն ու

գրաքննադատները դարձյալ ոչ հեռավոր անցյալում գնահատում էին նոր գրողներին: Նրանց մասնագիտական կարծիքի հիման վրա էր ստեղծվում հասարակական արձագանքը, որոշվում հեղինակի գրական ճակատագիրը: Մեր օրերում չկա գրաքննադատություն, չկա մասնագիտական գնահատական. գրական դաշտի փոփոխում ամեն մեկն իր ճանադարին է ակոսում իր ճարտարության ու հնարավորությունների չափով:

Գուրու մագեր, անփոք ինքնակադ, խոշիկ մորուք, մաշված ֆերով կոշիկներ ու օղու հոտ. գրողի կարծացած այս կերպարն այլեւս որեւէ մեկին չի հետաքրքրում ու, առավել եւս, գրավում: Մեր ժամանակների երիտասարդ գրողները ոչ մի առնչություն չունեն վերոնշյալ կարծացողի հետ: Նրանք մեծ մասամբ արտահայտում են ոչ միայն իրենց սարքերով շարժվող մտայնությունները, բայց ունեն սեռական

սոկոսը սննդին ենք սալիս, 20-30-ը՝ կոմունալ ծախսերին եւ միայն կես սոկոսն ենք, այն էլ ժամանակ առ ժամանակ, հասկացնում հոգեւոր սննդին:

Մեր հեղինակներն օտար լեզվով ավելի մեծ տղամանակով են հրատարակվում, քան մայրենի լեզվով: Արամ Պաշյանի «Ռոբինզոն» գիրքն ուկրաիներեն տղազգրվել է 2000 օրինակով, մինչդեռ նրա երեք գրքերը միասին հայերեն հրատարակվել են 1500 տղամանակով: Չորս ամսում ուկրաիներենը տղազգրվել է, ու տղաքատում են երկրորդ հրատարակությունը: Գուրգեն Խանջյանի «Ենոքի աչք» վեպն ԱՄՆ-ում հրատարակվեց հենց ամերիկացիների տղաքատով, Դովհանես Թեֆոյոյանի «Փախչող փղոսկոր» լույս տեսավ թուրքերեն, հիմա տղաքատվում է նաեւ Կանադայում: Ուկրաինացիները կարդացել են Լեւոն Խեչոյանի «Խնկի ծառն» ու աղբել, որ մեր օրերում

Տեղական հրատարակիչները փորձում են ամեն կերպ փառաբանել, որոնցիկ տղաքատված գրականություն ստեղծվի, անգամ փառակի հոնորարներ են խոստանում, բայց՝ աղարկում: Մերոնք չեն ստեղծագործում ֆանտաստիկայի կամ դեռահասներին հետաքրքիր այլ ժանրերով ու թեմաներով: Պատմական մրցույթների ժամանակ մի քանի հարյուր հայտ է ստացվում, սակայն դրանցից եւ ոչ մեկը տղաքատված չի համար չէ: Եթե մանկական գրականությունը լավ է վաճառվում, ուրեմն ընթերցողներ ունի: Սակայն ո՞ր են չհանում ընթերցասեր երեխաները տղաքատված սարքերում: Պատասխանը տղաք է. տղաքադեպ այդ սարքին համադասատված գրականություն չունեն, այդ փուլը բաց է մնում, եւ մենք կորցնում ենք ղոնտնցիակ ընթերցողին, որը դեռահասության սարքերում ղեկ է շարունակել կարող գրքերի հետ եւ նախա-

Գիրքն անես ու ամուսնակ

ժամանակ աշխատել են իրենց իմիջի վրա՝ հանդուս, որ անսովոր արտահայտում էր վարձագիծը եւ վարձագիծը եւս նմանատում են հանրաճանաչ լինելուն: Օրինակ՝ Արամ Պաշյանը սկսեց բանդանա կադել գլխին, հագուկադով մանվել ռեպերներին, կոշիկների փոխելը չկադել ու, ամենակարեւորը, անհասանելի մնալ օտարի ու հակադեպ լրագրողների համար. նա բջջային հեռախոս չի տղաքում: Իմիջ է, ոչինչ չես կարող ասել. ընդ որում, աշխատող իմիջ է: Մի ժամանակ Արամ Պաշյանի երկրորդականներն անխնա դարձան ինքն իր երիտասարդ գրողին:

Աղջիկների հետաքրքրությունը գլխացված մեջ էր նաեւ բանաստեղծ Կարեն Անսաւյանը: Նրանք տղազգրվելու խնդիր չունեն. հրատարակիչները ձեռք ձեռքից խլում են նրանց անտղաքները: Գրական դաշտում ֆչերն են մնան բախտի արժանատի: **Գուրգեն Խանջյանի, Լեւոն Խեչոյանի, Հովհաննես Թեֆոյոյանի, Հովհաննես Գրիգորյանի** գործերը եւս հետաքրքրում են հրատարակիչներին: Թեւե ղեկ է նշել, որ նրանք եւս լավագույն դեմքերն տղաքատվում են 500 օրինակով: Ու երբ գրի միջազգային տղաքատումներում մեր հեղինակներին թարգմանելու եւ տղաքատելու նմանակով մերոնք բանակցում են օտարազգի հրատարակիչների հետ, վերջիններս զարմանում են, թե ինչպէս կարող է տղաքատված վայելող գրողը հրատարակվել ընդամենը մի քանի հարյուր օրինակով, ընթերցասիրտություն նախանջ, ելն: Դե արի ու նրանց բացատրի, որ դրա համար հազար ու մի տղաքատ կա՝ փոքր երկիր, 40 տղաքատ տղաքատություն: Դե արի ու բացատրի, որ մենք մեր անսական եկամտի 60

մնան գրող կա ու նա Նորբեյան մրցանակ չի ստացել:

Գրախանութների դարակները վկայում են, որ ժամանակակից մի քանի հայ գրողներից բացի, մեծ տղաքատված են վայելում նաեւ թարգմանական գրքերը: Այս աստղաքատում մեր հրատարակիչները համագործակցում են օտարերկրյա գործընկերների հետ: Մեր ղեկությունը ֆինանսական աջակցություն է ցուցաբերում, լեզվով հրատարակելու առաջարկներ են լինում: Նույնատղաքատ փառաբանություն են որդեգրել նաեւ ուրիշ ղեկությունները:

Գրքերի աշխարհում ցավոք է մանկատղաքատված գրականության խնդիրը: Մանկական գրքեր մեծ ցանկության դեմքում դեռ հնարավոր է ղեկ, բայց ինչ վերաբերում է տղաքատված գրականությունը, հարցը օտար լուրջ է: Մեր դեռահասները օտարունակում են մնալ «Ռոբին Հոփս», «Գանձերի կղզու», «Ռոբինզոն Կրուզոյի», «Տանիհինգամյա նավադեպի» հոյսին: Առավել ինտելեկտուալները կարող են «Գարգանջուա եւ Պատմագրություն», «Գուլիվերի ճանադարհորդությունները», «Երեք սիրտը», «Մարտին Իդենը», «Հարի Փոթերը», «Ալ կարմիր առաքատները»: Չմտանալով մեկ Վախթանգ Անանյանի «Հովազաձորի գերիները» եւ «Սեւանի ափինը», որոնք կարդալուց առաջ մեր տղաքատներին ղեկ է տղաքատ ղոնտ, կոմունիստ, հոկտեմբերիկ հասկացությունների մասին:

ղաքատ ավելի բարդ ու հատում գրականություն կարդալուն: Գրականագետները մի քանի գրողների անուններ են սալիս, որոնք տղաքատված են որոշ գրվածքներ ունեն: Դրանք, սակայն, ճանաչում ձեռք չեն բերում ու մնում են աննկատ:

Այս ու հանգում են նույն կեցին. ամեն ոք, ամեն ինչ մարկետինգի կարիք ունի, հարկավոր է ներկայացնել, մատուցել, հանրահռչակել, փարոզել, իրադելել, առաջ իրել, այլադեպ սաղանդ ու անգամ հանձարն անստված ու անհայտ կմնան: Գիրք հրատարակելուց բացի, ղեկ է ճանադարհներ ղեկ գիրքն ընթերցողին հասցնելու համար: Պատմական ֆինանսավորմանը հակադեպ երիտասարդ գրողների բազմաթիվ գրքեր են տղաքատվում, բայց ո՞վ է երեւել լսել դրանց մասին: Համացանցը, տեղեկատվական տեխնոլոգիաները անտղաքատ հնարավորություն են սալիս, տղաքատելու հարկավոր է ճիշտ, նմանակային ու խելացի գործել, քանի որ նույն դաշտում ղեկ ու չորն իրար են խառնվել ու անորակը որակային փառաբանումը է մատուցվում, անձաքատ ու անարժեքը արժեքավորի տեղ է հրամցվում: Այստեղ արդեն հարկավոր է գիտակի փոք, փարձաքատ, գեղադեպի հոստություն ու ներքին արժեքադարձ, որոնցիկ հանդուսանում գալի ու ղեկ լավագույնը: Ու դա ղեկ է արվի տղաքատ հովանավորությամբ, տղաքատված մակարդակով ու փարոզությամբ: Անցել են այն ժամանակները, երբ հանդուս ինք, թե լավը, գեղեցիկը, որակային անտղաքատ կզենի իր տղաքատին, իրեն տղաքատին: Հայտնի ճամբարություն է. հարկավոր է սաղանդավորին ճանադարհ ցույց սալ, անսաղանդն ինքը կզենի իր ճանադարհը:

Արեւիլի ԲԱԽՉԻՆՅԱԼ

- Միխայիլ, ուրախ եմ վերջապես հանդիպել քեզ ուք սարի էլեկտրոնային նամակագրություն ունենալուց հետո: Սկսեմք յոթ սարի առաջ Փարիզում 50-ամյակին նվիրված գալահամերգից: Ի՞նչ զգացողություններ ունեցար:

- Չզացողություններս շատ մեծ էին, անմոռանալի: Մամավանդ որ համերգին մասնակցեցին Շվեյցարիայում աշխատող մեր հոյակապ շոաները՝ Արման Գրիգորյանը, Վահե Մարտիրոսյանը եւ Արթուր Բաբաջանյանը, ինչը շատ մեծ ոգեւորության առիթ էր ինձ համար: Առաջին անգամ ինձ ինձ նման նվեր արեցի: Համերգից առաջ մի փոքր ժամանակով եղավ իմ մասին, հետո համերգը բացեցի երկու սուր դարով, այնուհետեւ ելույթ ունեցան մեր շոաները, մի շուտ զույգ, վերջում իմ աշակերտները ցույց տվեցին իմ բեմադրած «Ռոդենի ֆանդակները» դարային համարը՝ Ալբրեխտի «Արաջոյի» երաժշտությամբ: Ֆրանսիական թերթերից մեկը գրեց գալահամերգի մասին, ինձ համար ուրախալի էր, որ նույնիսկ մեր երիտասարդների մասին, հեղինակել ինձ հարցրեց՝ «Ռոդենից ես գտել այս շոաներին»: Գալան վարում էր էթերի Պազավան՝ վրացական ծագումով հայտնի դարուհի, Վրաստանի Առաջին համադրության ղեկավար Նոյ Ժորդանիայի թոռնուհին, արդեն 84 տարեկան, սակայն հիանալի կեցվածքով, որը բարձրակարգ էր ամեն օր դարձալի: Գալուցս առաջ երկու օր միասին վարձեցության դասեր անցկացրին, այդ սարիում էլ աթոռին չի նստում ու ձեռներով ցույց տալիս, այլ մի անբողջ վարիացի կարող է ծայրից ծայր դարել: Շատ երախտագրային էր էթերի Պազավային: Երբ 1992-ին մեր օլեթայի թատրոնի սնուրեն Տիգրան Լեւոնյանը ֆան մեմակասարների օրհան Ալի-Նյոնի փառասուն, նա ինձ նկատեց ու աշխատանքային դասեր տվեց ինձ: Այդպես մնացի Ֆրանսիայում, սկսեցի հանդես գալ նրա բալետային խմբում՝ որդես առաջատար դարող, հետո՝ որդես փորձավար: Այդ առումով բախտս բերեց, սիրոված չեղաւ ուրիշ գործեր էլ անել... Ի դեպ, Փարիզում երբ մի անգամ դասախառն հանդիպեցի Ռուդոլֆ Նուրեյնին՝ նրա մահից մոտ երեք ամիս առաջ, մի փոքր զրուցեցինք ու նա ասաց՝ դեմք է լուրջ գայիլ այստեղ...

- Իսկ Պազավայից բացի ուրիշ ո՞ւմ հետ ես աշխատել:

- Պետերբուրգում սովորելու տարիներին աշխատել եմ Բորիս Երմանին եւ Գրիգորի Կոլոնովի հետ, իսկ Ֆրանսիայում մի անգամ հանդես եմ ելել՝ այսօր շատ հայտնի բալետմայստր Անժելին Պրիտոկաժի մի մոդերն բեմադրության մեջ: Մոցարտի երաժշտությամբ բեմադրված ներկայացում էր, որտեղ կատարում էի մեկ ռոմեանոց վարիացի դասական ձեռով, մի ռոմեանոց, մյուսին՝ բոթա:

- Հետաքրքիր է կլինի, չնայած դու դասական դարողի, բալետային արվեստի սիրող ես: Ի դեպ, ունե՞ս սլավոնական արմատներ:

- Ազգանվանս եւ արտաքինս դասա-

նով ինձ հաճախ են ռուս կարծել, բայց ես զսարյուն հայ եմ: Ծնվել եմ Բաբկում, հայրս Չափաբայից էր, մայրս՝ Երեանցի: Երեք տարեկանում կորցրել եմ մորս, իսկ հորս մի ֆանի անգամ եմ տեսել: Մանկուց ամբողջ եմ երեւանում, մեծացել եմ սասիկ-դարձիկի մոտ: Պարիկս՝ Նազար Նազարյանը, թեւս արվեստի հետ կապ չունեմ, շատ է նմանել իմ դարող դասուսուցչին, այդ դասուսուցչի փարիզյան գալահամերգի նվիրեցի դարձիկի հիշատակով: Քանի որ շատ բարձր թիվ ունեմ, կարողանում էի թռիչքի դասեր օգտնում անձաբաժանալ՝ ինձ հարմար զգան դարձիկի տարի: Սովորեցի մեր դարձիկի ուսուցչուհուց՝ Ֆրանկե Ելանյանի դասարանում, այնուհետեւ երկու տարի վերադասուսուցչի Պետերբուրգում՝ Վազանովայի անվան դարձիկի ուսուցչուհուց՝ Օլեգ Սոկոլովի դասարանում: 1979- ին մասնակցել եմ Վազանովայի ծննդյան 100- ամյակի գալահամերգին Կիրովի թատրոնի բալետի աստղերի հետ՝ դարձիկով Վա-

1992-ին, Կարենի դերով՝ «Գայանե» բալետում:

Միայն դասականում դարձիկուց հետո դժվար չէ՞ր հետ Ֆրանսիայում մատչելի ժամանակակից բեմադրություններում հանդես գալ:

Քիչ-քիչ սովորեցի: Առաջին ժամանակակից բալետը, որին մասնակցեցի, «Միրոն» էր՝ խոսան Միրոյի մասին, նրա նկարների դասերով, ինչը շատ անսովոր էր: Ժամանակին Բալանչինը Նուրեյնի մասին ասել էր, որ դասական դարողը չի կարող ժամանակակից բալետում դարել: Սակայն եթե ինձի դասականն է՝ ամեն ինչ էլ կդարես: Մոդերնը շատ օգնեց, որ մարմինս ճիշտ աշխատի, ճիշտ շնչի, ճիշտ զգա, ճիշտ գործածվեմ ձեռները: Ինձ համար բալետում ձեռները շատ կարեւոր են, ավելի՛ քան ոտները:

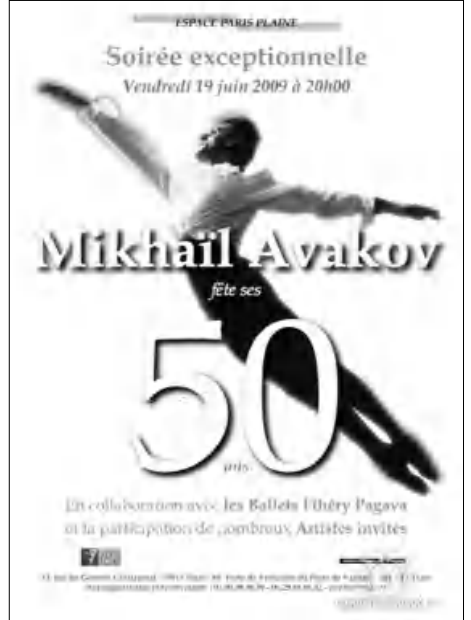
- Գալահամերգից հետո նորից բեմադրացա՞ր:

- Կարծում էի, թե դա իմ վերջին ելույթը կլինի, բայց դրանից հետո «Գեդեցկուհին եւ հրեւը» բեմադրության մեջ համ-

ՄԻԽԱՅԻԼ ԱՎԱԿՈՎ. «Եթե կյանքս նորից սկսեի՝ նորից բալետի դարող կդառնայի»

Ձրույց ֆրանսաբնակ բալետի դարող եւ դարուսույց, Երեւանի Սոֆոկլեսի անվան օլեթայի եւ բալետի թատրոնի երբեմնի առաջատար դարող Միխայիլ Ավակովի հետ

զանովայի բեմադրած Շտրաուսի վալսը: Ես ու դարձիկուհիս միակ ուսանողներն էինք, որ մասնակցում էինք այդ միջոցառմանը: Պետերբուրգից վերադառնալուց հետո երկու տարի ծառայեցի բանակում, չնայած բալետի դարողները սովորաբար չեն ծառայում: Դժվար էր: Կարող եմ ասել, որ բանակին ես ոչինչ չսվեցի, բանակն էլ ինձ ոչինչ չսվեց: Երեւանում աշխատեցի մեր օլեթայի եւ բալետի թատրոնում, զուգահեռ նաեւ՝ Ռուդոլֆ Նուրեյնինի հիմնած ռադիոհեռուստատեսության բալետային խմբում: Վերջին անգամ ե՞րբ ես բեմադրեցի Երեւանում:

դես եկա Յրեցի դերով:

- Եթե մնայիլ հայաստանում՝ երեւի այդքան երկար չդարձիր...

- Ես միշտ շատ եմ սիրել աշխատել: Իմ աշխատած տարիներին օլեթայի թատրոնում առաջինը մնում էիմ ես ու Յոկիաննես Դիվանյանը ու վերջինը դուրս էիմ գալիս դարձալ մեմ: Դիվանյանը շատ աշխատասեր էր, ինձ համար օրինակ էր: Ես գրեթե դաս բաց թողած չկամ: Իսկ այսօր... անցյալ օրը զննեցի էի մեր բալետի խմբի փորձին. շոաները գալիս- նստում են, նստած էլ մնում են: Հարցնում եմ՝ «Ինչի՞ չեք դարձալ, շոաներ»: Անկեղծորեն դասասխատանում եմ՝ «Չեմ սիրում դարձալ»: Ինչո՞ւ կարելի է առանց դարձալու բեմ դուրս գալ: Այսօր չդարձալիս դու կզգաս, որ հետ ես մնում, վաղը չդարձալիս՝ ընկերներդ կզգան, երրորդ օրը չդարձալիս՝ հանդիսատեսը կզգա: Հասկանում եմ, որ այստեղ դարձալու համար խթան չկա, բայց դա արդարացում չէ:

- Ֆրանսիայում դարուսուցումից բացի կատարել ես նաեւ բալետմայստրական աշխատանք:

- Ոչ շատ: Արդեն նստած «Ռոդենի ֆանդակներից» բացի բեմադրել եմ նաեւ «Չարչարաններ ըստ Յոկիաննեսի» դարային համարը՝ Բախի երաժշտությամբ՝ միացած աֆրիկյան սանձամներին: Ռախմանինովի մի դրեյուդի երաժշտությամբ էլ բեմադրել եմ «Բանասրկյալը» դարային համարը, որի հերոսը բանտում գտնվող Սոլժենիցինն է: Ինձ էլ կատարել եմ այդ դերը:

- Եվ ինչո՞ւ ես զբաղվում այժմ:

- Հիմա աշխատում եմ «Ֆրանս կոնսեր» կազմակերպության հետ. Ֆրանսիայում, Բելգիայում, Շվեյցարիայում, Լյուքսեմբուրգում կազմակերպում եմ Ուկրաինայից, Ռուսաստանից սարբեր խմբերի հյուրախաղերը: Իմ գործը որակով բալետային խմբեր գտնելն է: Անցած տարի եղանք Դոնի Ռոսսոյում, երեք ամսում Ֆրանսիայում եւ Բելգիայում ներկայացրինք Ռոսսոյի ղեկավարած երաժշտական թատրոնի բեմադրություններից «Տրավիատա» ու «Մարդուկ- Ջարդուկը»: Ի դեպ, Ռոսսոյում հանդիպեցի ներկայիս կնոջս՝ ծնունդով երեւանցի երգչուհի Մարիաննա Չափաբային: Նա Ռոսսոյի թատրոնի մեմբերգուհի է, հանդես է եկել Վիդեալի, Ջիլդայի, Ժաննա դ Արկի, Ռոզինայի դերերով, երգում է նաեւ օլեթայում, իսկ հայկական միջոցառումներին միշտ հրավիրվում է Կոմիտաս կատարելու...

- Հաճախ ես գալիս Հայաստան:

- Հաճախ ամեն տարի գալիս եմ Երեւան, բայց երբեք՝ բալետային գործերով: Ու ամեն անգամ ցավում եմ՝ տեսնելով, որ մեր բալետի վիճակը չի փոխվում, որ ներկայացումները շատ փչ են, որ ունենք հիանալի դարողներ, բայց ոչ Հայաստանում: Շատ կուզեի մեր բալետը լավ վիճակի մեջ տեսնել:

- Գո՞հ ես ֆրանսիական ուղուց:

- Եթե կյանքս նորից սկսեի՝ նորից բալետի դարող կդառնայի: Բեմը հրաշք է, շատ եմ սիրում: Գիշտ է, այն նաեւ ֆեզիկոս շատ էներգիկ է իսլում, բայց երբ վերջին ծափերը հնչում են՝ ամեն ինչ մոռանում ես...

Պատմական հայրենիքն ու Նոր աշխարհը մի վեղում

«Հիշողությունները մեր հասարակական կյանքի անբաժանելի մասն են կազմում եւ կրկնակուս հետադարձում են մեզ անցյալից», գրում է «Արմինյան Միրո-Սփեթեյթ» շաբաթաթերթում Զիլվեյնի (ԱՄՆ) ղեկավար համալսարանի նախկին դասախոս եւ վարչական անդամ Պաուլա Բլոկը, գրախոսելով «Ուեսթ ըվ Ուեսթ Բուս» հրատարակչաձև լույս ընծայած **Դանիել Սելնիի** «The Ash Tree» (Հացենի) վեղը, որն իր բնութագրմամբ դասական իրադարձությունների եւ գեղարվեստական արձակի նրբագույն համա-

մասնությամբ հյուսված մի դասական վեղ է Արարատ ազգանունը կրող մի ընտանիքի, որտեղ Արմեն (ծնված Թուրիայում) եւ Արեմիս Հարության (ծնված Կոնստանդնուպոլսում, ԱՄՆ) զույգը սարբեր խառնվածների եւ հայացմների մարդիկ են: Իրադարձությունները ծավալվում են 1915-1972 թվականներին: Արմենը Թուրիայում մեկտրակա մուսուլման սոցիալական լինելուց մի ֆանի տարի անց հայտնվում է Մ. Նահապետեանում եւ ընդունվում Բարիլի համալսարանը: Հետագայում դառնում է ճանաչված դեր, ով չի կարողանում

ձերբազատվել անցյալի հիշողություններից: Նոր աշխարհում ծնված Արեմիսը, ով չէր ցանկանում սառալով անցյալի մոռանալու, ճակատագրի բերումով սիրահարվում է Արմենին եւ ընտանիք կազմում: Այստեղ է, որ անցյալն ու ներկան, հին ու նոր աշխարհները բախվում են միմյանց: Հարաբերությունները բարդանում են, երբ իրենց երեք զավակները՝ Տիգրանը, Կարոն եւ Ջուլիետը մեծանում են, եւ Ջուլիետը առևտրականում է հրեա Սեմի Ուայթբերգի հետ: Ջուլիետն ու Սեմին մարմնավորում են, ըստ գրախոսի, հեղինակին եւ

կնոջը՝ ժամանակակից Արաբ Սելնիին, որի գեղանկարը դրսևմված է գրի Եամիկին: Բայց վեղը մի ընտանիքի կյանքը ներկայացնելուց անցնում է առավել լայն, սփյուռքային կյանքի վերլուծությանը, որն էլ առավել արժեւորում է ստեղծագործությունը: Դանիել Սելնիին միաժամանակ դասվում է եւ այն հայրենիք, ովքեր կորուսում են սվել դասական հայրենիքն ու դարձել սարագիրներ, եւ բոլոր նրանց, ովքեր կիսում են մեր ցավը եւ փորձում ինչ-որ ձևով անոխել այն:

ՍԵՅՐԱՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

1980-ական թթ. սկզբին Երևանում թափառում էր մի լեզուն, թե իբր Մեծ եղեռնի լուսաբերմանը դեմ է հայաստանցի գրողներից մեկը՝ Դրան Մաթետոսյանը: Իրականում շուրջ քառասուն տարի ճեպած իր գործունեության ընթացքում նրան երբեք չի լինել այդ նյութը: Ինչո՞ւ եղավ եղեռնը, ինչո՞ւ եղավ հասկալիքս իր լուսավոր դարի սկզբին, ո՞վ է դրա մեղավորը, եւ ի՞նչ ղեկավար է անել եղեռնի կրկնությունը թույլ չհասնելու համար: Խորհրդային կարգերի օրոք այս հարցերը գրողը ֆունել է առավելապես գեղարվեստի միջոցներով, իսկ անկախության շրջանում՝ հրատարակատեսակով լեզվով:

Մաթետոսյանը ազգովին մորթվելու համար հայերից ոչ ոքի չի մեղադրում, բայց դրոշմ է մտնում եւ հասկանալու թե՛ իրեն, թե՛ թե՛ իրեն: Մաթետոսյանի գործերում մշտապես ներկա է թուրքի կերպարը՝ ազգային-հաղափական նկարագրով, կենցաղով ու բարքերով, ազգագրությամբ, «օրհնված» ասույթներով ու թուրքերեն հասկածներով: Այդպես է առաջին փորձերից մինչեւ վերջին անավարտ էջերը:

Ո՞րն է եղել Մաթետոսյանի գրական նախափորձը: Փոքր հորեղբոր հետ ունեցած մի դիալոգից («Նժույզս, մժույզս») եւ Ադուն մոր մի խալթոցից («Աճան արեւ») մեծ գիտնեմ, որ մաթետոսյանական դասանի հերոսը դրոշմապատկեր սարհիում ինչ-որ ժողով է գրել: 2007 թ. գրողի ազգական, դասնաբան Սամսոն Զառյանը «Դրան Մաթետոսյանի «Անհիճոր» ակնարկի ֆունդամենտները եւ արձագանքները» ժողովածուի առաջաբանում դասնում է իր անհիճորյան վերհուրը: «Դրանք դեռ գյուղում, դրոշմ հաճախելու տարիներին, չեմ հիշում» հիմնադրող թե վեցերորդ դասարանում էր, մի ժողով էր գրել: Թուրքերը գյուղի հանդամասերից մեկում՝ ճաղաքաբան, Զառյան ազգից երկու երեսասարդ էին սղանել: Այս ողբերգական դեպքը Դրանսն օգտագործել էր որդես ժողովի նյութ՝ գյուղի ակունքին կից գործող թատերական խմբակի համար:

Փաստորեն Մաթետոսյանի ցարդ վկայված անեմալոգ գրվածքը այն մասին է, թե ինչպես են թուրքերը սղանել հայ տղաների, որ իր համագյուղացիները, ավելին՝ իր հարազատներն էին: Մեկընդմիջ հավաստեմ, որ Մաթետոսյանի բառադասարանում չկա «արբեջանցի» բառը. թուրքը թուրք է, եւ վերջ: Օրինակ՝ «Մետրոլի» ամբողջ բնագրում, ներառյալ համանուն վիդեոյով ու այլ գործերում՝ ժողովը զսած չորս-հինգ վարիացիներ դասնումները, «նրանք» թուրքեր են (ինչ-որ կռահելի դրոշմապատկերով բացառությամբ է միայն Անահիտ Բայանդուրի ռուսերեն թարգմանությունը):

Չե՞ն գալիս են տղազաված գործերը, եւ Մաթետոսյանը թուրքական թեման բնագիր ներմուծելու արիթմ բաց չի թողնում: Ահա «Անհիճոր» ակնարկն է՝ իր բնադասարանական ու սոցիալական դասնումներով, եւ որտեղից որտեղ մեջտեղ է գալիս Մարցեցի Մովսիսի լուսաբերման գյուղական մորատեսիլ լեզունը: «Ձորերում ճագը մի անգամ էլ էր հանգչելու: Դովհանմեն Թումանյանը չթողեց:

- Դձ, ին՞ը չթողեց: Ուհանմեն Թումանյանը: Տեսավ, որ ուզում են էս ժողովրդի գլուխն ուսեն որոնեն, նավ նստեց, Բաթումա ծովով զնաց թուրքի թագավորի մոտ: Ասաց. բա անհարմար չե՞ս զգում... Չէ, դու ին՞ն ասա, իսկի անոթ չե՞ս անում: Էս խառնակ ժամանակներումը որ էս մի ամբողջ ազգի գլուխը կերար, բա ի՞նչ որ խաղաղությունն ընկավ, ի՞նչ դասադասող դրոշմ սալ մե՞ն՞ ազգերին: Թագավորը մտածեց ու փաշին էս կանչեց»:

Անհիճոր մնացած, հետմահու տղազաված «Նանա իժխանուհու կամուրջը»

վիդակում հետաքրքիր կան դրվագներ կան հայ եւ թուրք սարվորների փոխհարաբերության, միմյանց ոչխարների վրա աչք ունենալու, Ղազախի թուրքերի անասնազոռությանը իժխանի եւ ուրիշ գյուղացիների ունեցած մասնակցության մասին: Առանձին դասում է թուրքերի կողմից Ալեքսանդրապոլը գրավելու, թալանով սարված հայերի անոթալի դասվածքը վկայող իժխանի վերհուրը:

Իսկ ահա «Մեմ Եմ մեր սարերը» վիդակը կարծես թե աննշված չէ թուրքական թեմային: Բայց ահա թե ինչ է լինում: Դովիվներից ամենագրագետը, որին Դուխից բացի՝ Օթելլո մականունն են կոչել, ոչխարները մորթելիս անտասելիորեն արհասանում է Շեքսպիրի «Օթելլոյի» վերջին մենախոսությունից մի հասկած: Ինքնաստիճան լինելու դասին Օթելլոն հիշում է, թե ինչպես մի անգամ Դալեթում մի փաթեթավոր թղթակած շուրճի մի թուրք, ծեծում էր մի վեներիկոն եւ հայիցում իր դեմքից: Նա բռնում է այդ շուրճը կոկորդից ու դառնում սղանում: Այս խոսքի դասին Օթելլոն ինքն իրեն է սղանում նույն կերպ: Նույն բառեր-

ԱՅԵՆՈՍ

Սեյրան Զավենի Գրիգորյան- գրականագետ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու: Աժխասում է ԵՊՀ հայ նորագույն գրականության ամբիոնում որդես դոցեն: 2015 թվականից նույն ամբիոնի վարիչն է: Գեղինակ է գրականագիտական հինգ գրքերի եւ տասնյակ հոդվածների:

2005 թ. ԵՊՀ հայ նորագույն գրականության ամբիոնը բան. գիտ. դոկտոր, դոցենուր Վազգեն Գաբրիելյանի նախաձեռնությամբ կազմակերպել է Դրան Մաթետոսյանի ստեղծագործությանը նվիրված առաջին գիտաժողովը, երկրորդ՝ 2010 թ.: Ձեկուցումները տղազավել են «Մաթետոսյանական ընթերցումներ» խորագրով ժողովածուներում:

Այս սարվա մայիսի 12-ին կայացավ գիտաժողովի երրորդ նստաշրջանը:

երը հույն աղյասամբներին աղակցելու մեղադրանքով 1822 թ. ոչնչացրին Զիոս կղզու 155 հազար հույն բնակչության իննսունինը տղուսին, ցնցված Վիկտոր Դյուգոն գրեց «Զիոսի երեխան» հանրահայտ բանաստեղծությունը՝ նույնքան հայանի սկզբնասողով: «Թուրքն է անցել այստեղով՝ սփռելով ավեր ու մոխիր»:

Չմոռանամ նաեւ, որ Օթելլոն զինվորական է, եւ այդ շրջանում Վեներիկոն դաստերազմում է թուրքերի դեմ: Դրան Մաթետոսյանի երկիրն էլ, ահա, դաստ-

երումով հայանվելով թուրքերի ոչնչացրած Անիում՝ Մաթետոսյանը իր տղավորությունը հղանցիկորեն շարադրել է «Թափանցիկ օր» էստեում: Անիում նա առաջինը հիշում է, թե ինչպես է հորեղբայրը իրեն հե՛քը սարել սարի թուրքերից կարագ առնելու, եւ թե ինչպես է ինքը վախեցել: Առաջին անգամ ուրիշ լեզու լսող փոքրիկ տղայի այդ տղազավերը նա բաց խոսքով խոստովանել է հասուն տղային: «Մինչեւ հիմա էլ թուրքի, թուրքի շան, թուրք բնակատեղիի իմ վախը ես

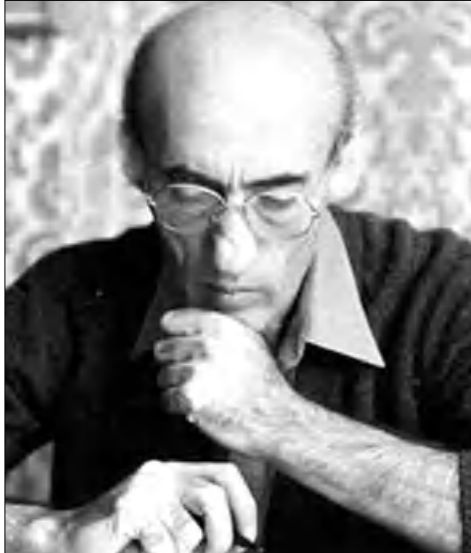
Թուրքի կերպարը ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆԻ ստեղծագործության մեջ

րով Զավեն Զոչարյանը բեմականացնում է ոչխար մորթելը: Ուսագրավ է, որ հետագա հարցախոսության ընթացքում լեյտենանտը, իժխանը, աղյա եւ ինքը՝ Զավենը, շարունակաբար սեւեռվում են այս դրվագի վրա:

Կարելի էր մտածել, որ սա սոսկ զավե՛տ է, առավելագույնը՝ կոլորիտ, եթե չլինեին տեխնիկական որոշ գործոններ: Այսպես՝ Զավենը ակնհայտորեն շրջանցում է Շեքսպիրի «Օթելլոյի» առաջին միակ հայերեն տեքստը՝ մասնախանութային թարգմանությունը, կրկնօրինակում է Վահրամ Փափազյանի արած եւ «Իմ Օթելլոն» գրված մեկնած իմրոկոլիզացիան՝ երիցս հեզելով «Դալեթ... Դալեթ... Դալեթ...» փափազյանական ներմուծումը, բայց բուն մենախոսությունը սալիս է լրիվ ինքնուրույն ձեւով: Ահա այդ տեքստը: «Մի անգամ Դալեթում... մի շուրճի հայ-հոյեց իմ ազգը: Ես բռնեցի այդ թղթա՛ս շան կոկորդից ... ու խեղդեցի ահա այս-դեմ...»: Ե՛վ անգլերեն բնագրում, եւ մասնախանութային փափազյանական հայերենում «շուրճը» միայն «թղթակած» որոշյալ է, մինչդեռ մաթետոսյանական տեքստում այն նաեւ որոշյալ է տեղի-թուրքի («մի շուրճի»):

Այս մեկնաբանությունը, անգամ ինտերտեքստի կիրառությունն ինքնին կարող են թվալ հակադեղագիտական կամ դարձադեղագիտական դիվերսիան: Բայց այդպիսի մտածողությունը ստիպված կլինի նույնտեղիսին համարել հենց իր՝ Շեքսպիրի կիրառությունը: Եթե թուրքին սղանելը կառչունի ոչխար մորթելու հետ, այն կառչունի նաեւ կնոջ դավաճանության եւ խանդի հետ:

Բայց խնդիրն ունի դասնաստական խոր դարձադեմ: Մանազկերի ձակասամարտից, Արի-Արսլանի կողմից Ռոմանոս 4-րդ կայսերը գերելուց ու սոսրացնելուց եւ հասկալիքս Կոստանդնուպոլիսը դրոշմելուց հետո եվրոպացիները սարսափում էին թուրքերից, իսկ մեծ մտածողները՝ փորձում հասկանալ նրա բարբարոսական էությունը: Շեքսպիրի անմիջական մատրոններից մեկը՝ Նիկոլո Մափիավելլին, իր նշանավոր «Տիրակալը» գրքի մեջ կենսագրական շեղ հասկացրեց թուրք սուլթաններին (ի դեպ, Մաթետոսյանը մի շեղ մեջբերել է Մափիավելլու՝ այդ «մեծ ցինիկի»՝ թուրքերին բնորոշող ասույթներից մեկը): Այս երեւոյթը շարունակվում է հետագա դարերում: Երբ թուր-

րազմի մեջ է նույն վայրագ ուժի դեմ: Ու թե՛ «Մեմ Եմ մեր սարերը» ինքնին դուրս է թուրքի թեմայից, բայց բաղկացուցիչն է մաթետոսյանական մեծ բնագրի, որը տարածված է մերթմուռում:

Ստեղծագործական հոգեբանության առումով խիստ եական հանգամանք է, որ Մաթետոսյանի մանկության գյուղը, որտեղից բխում է նրա ամբողջ արվեստը, սահմանակից է Արբեջանին: Ե՛վ երեխա ժամանակ նա տեսել է իր համագյուղացիների եւ Ղազախի թուրքերի զանազան շուրճեր, որոնք տղավորվել են աղյազ գրողի հիշողություններում ու արհեստագիտական բնագրերում: Դրանցից ամենացնցողը Ալեքսի Ղազարյանի սղանությունն է թուրքերի ձեռնով, որ հասուն արվել է նրա մանկահասակ տղայի ներկայությամբ: Այս ֆաբուլան 60-ական թթ. կեսերին Մաթետոսյանի ստեղծագործության մեջ ծնունդ է տալիս ձիադաս Մետրոլի դասնությունը, որին նա նվիրել է թե՛ առանձին գրք, թե՛ փոքր ու մեծ հասկածներ ինչպես «Բեռնաձիերում», այնպես էլ այլ գործերում («Սկիզբը», «Ալխո», «Նարինջ զամբիկը», «Կայարան», «Խումհար»): Այս տղանը հետեւան է գրաֆնազական արգելների, եւ գուցե առանց ձեռագրերի դեռ լրիվ ծավալով ամբողջացած չէ Մետրոլի թեման: Բայց եղածն էլ բավական է նկատելու մի շարք օրինակաչափություններ:

Դրանցից մեկը թուրքի գործած վայրագ սղանության անձնական-ինքնակենսագրական ընկալումն է: Ծակասագրի

չեմ հաղթահարել...»: Իսկ վիդականրեն այս հոգեբանությունը մարմնավորվել է նրանով, որ մետրոլյան ասի գանազան դրվագներում հեղինակը խաչածեւում է հոր սղանությունը ամբողջ կյանքում վերադարձ հերոսի եւ դրանից ոչ ղակաս ցնցված դասնողի կերպարները:

«Սկիզբը» վիդակում այդ երեխայի նախնական հարցականների մեջ կենսորոնական տեղ են գրավում թուրք հովվի ու նրա խելագարված ոչխարների մղձավանջային ալեգորիան եւ կենսաբանական վախը թուրքերից: «Մոնոլոլի աչերն ինչո՞ւ են նեղ, թող նեղ լինեն, տեսնում են՝ բավական է, բայց դու չես հասկանա, թե այդ նեղ աչերի տեսում ի՞նչ նղասակ ունի մոնոլոլը ֆո մասին՝ մտածում է սղանե՛լ, թե բարեւել: Թուրքերը մոնոլոլ են: Թուրքերը լաց լինում են: Թուրքերը ծիծաղում են: Նրանց ծիծաղը նման է մեր ծիծաղին, թե մի ուրիշ տեսակ է՝ չգիտես ծիծաղ է, թե՛ չար միտ. ոչխարը ծարավից իրո՞ք խելագարվում է, իսկ կարող է դասախել, որ հին թուրքերի դրոշմ խելագար ոչխար էր նկարած եւ մեր հայերը վախից փախչում էին»:

Այս մղձավանջը կրկնվում է վիդակի վերջնամասում, եւ որդես փրկություն՝ հայանվում է Ղազարյան Մետրոլի ֆեռին: Ծանաղարհի վերջնամասը նրանք անցնում են երկուսով, լուռ կամ կեսխոսով վերադարձ Ալեքսիի սղանության եւ նրա այգու ու ջրաղացի ամայացման կրկնակի ողբերգությունը:

Մետրոլի հոր սղանությունը արյան վրեժ է՝ վեներիկոսի թուրքական կամ մահմեդական տարբերակով: Դասնությունը կողմ կրող հերոսը փորձում է հակադարձել, լուծել հոր արյան վրեժը, բայց ազգակիցների մեջ վրեժ չկա, ինչպես կասեր Ադունը: Ե՛վ հերոսը սղանում է միայնակ տղաբար սարվոր թուրքերի դեմ՝ այս անգամ դնելով սահմանների հարց: Եթե հոր վրեժը լուծելու ճիգով Մետրոլը կրում է համալեռյան կողը, աղյա աժխարհում իր տեղը զսնելու սղանումով ու անկարողությամբ նա մարմնավորում է Փոքր Մետրոլի կողի: Մրա դրսեւորումներն են Սիբիր արտուղելու, սահմանների հարցով Մոսկվային դիմում գրելու, արջից դասնություն եւ սեփական ծնակ չունենալու, իսկ «Սկիզբը» վիդակում՝ նաեւ ձիուց ընկնելու վիդակական մոտիվներն ու սիմվոլները:

Շահեն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Մոսկվայում վերջերս տեղի ունեցած ցուցահանդեսում առաջին անգամ ներկայացվել է Այվազովսկու եղբոր՝ Գաբրիել արեթոսկոպոսի դիմանկարը: Իր ժամանակին նա սերս կաղեր է ունեցել եղբոր հետ, թե՛ Սուրբ Ղազարի Մխիթարյան միաբանության նրա անդամ եղած տարիներին, թե՛ այնուհետև, երբ Գաբրիել Սրբազանը վերադարձել է Սայր եկեղեցուն: Նա առիթ է ունեցել գրելու, որ իրենց նախկին ընտանիքը 17-րդ դարում Արևմտյան Հայաստանից տեղափոխվել էր Լեհաստան: Իրենց հայրը ծնվել է Գալիցիայի մարզի Սամոսիլով քաղաքում:

Հիշենք, որ ՀՀ արվեստի վասակավոր գործիչ Շահեն Խաչատրյանը Հայաստանի ազգային թատերաստի հարստացրել է Այվազովսկու հայկական նկարներով, այլոններ հրատարակել:

ԱՅՎԱԶՈՎՍԿԻ

Ամենամեծանվոր ցուցահանդեսը ծննդյան 200-ամյակի առթիվ

Քանգարաններից, սարքեր ֆաղափներից, իսկ 12 նկար՝ Երեանից: Ցուցահանդեսի բացմանը ներկա էր Հայաստանի թեատրալական թատերաստի նոր սնորհ Արման Ծասուրյանը: Ցուցահանդեսի կազմակերպմանը հրավիրվել էր նաև ես: Հսկա դափնի լեմբոնում փայլում էր Այվազովսկու համարել «Իններորդ ալիք», նաև մեծաչափ բազմաբնույթ նկարների ինֆանսիոլ ու գրավիչ արտադրանք, ծովային խաղաղ ու փոթորկոտ տեսարանները եւ իր արվեստի կյանքը բացահայտող սարքեր երևույթներ: Ուժագրավ էր, որ առաջին օրերին արդեն վաճառված էր երեսուն հազար մուսի տոն:

կարներ՝ Գետրոզը եւ Հռիփսիմեն, կնոջ՝ Աննա Բուռնազյանի, եղբոր՝ Գաբրիել արք. Այվազյանի, որն, ի դեմ, առիթ է ունեցել գրելու իրենց հոր հայկական ծագման մասին: Այդ դիմանկարները բերված էին Թեոդոսիայի Այվազովսկու անվան թանգարանից, եւ դրանց կողքին ներկայացված էր նաև Երեանից բերված «Մխիթարյան հայրերը սբ. Ղազար կողում» նկարը: Այվազովսկու ներառումներում շեշտված, 1844-ին Փարիզում ցուցադրված այդ նկարը իմ կողմից վերջերս բերվել էր Երեան: Ի դեմ, ծովանկարչի հայկական թեմաներով նկարների մեծ մասը (չուրջ 70) գտնվում

վային ուժերում բարձր դաստիարակության հասկանում Մոսկվայից նախկին է գրում Ներսես Կաթողիկոս Աբգարյանը, նշելով՝ «Իմ դաստիարակությունն է ծառայելու մեր մայր ժողովրդին եւ մշակույթին...»: Մայր ժողովրդի հետ Այվազովսկու ամուսնու կաղեր, Հայ եկեղեցին, դորոցների ու կրթության նկատմամբ նրա մեծ սերը, եղբոր օգնությամբ հայկական դասնական նկարների ստեղծումը, այս բոլորը նախկին տարիներին Ռուսաստանում ծանաչման չեն արժանացել: Միայն վերջերս հրատարակված դասնական նկարները, Սեանի ու Արարաթի լուսատուները

րակել սարքեր երկրներում, նաև լույս ընծայել Գաբրիել արք.ի «Ընտանի» գիրքը ռուսերեն առաջաբանով, որի նդասակն է եղել Մոսկվայում առաջին անգամ ճանաչել սալ հանձարեղ ծովանկարչի եղբորը, ցուցադրել նրա դիմանկարը, նկատի ունենալով, որ Ռուսաստանում մինչև օրս էլ շատերը Այվազովսկուն համարում են ռուս նկարիչ:

Ցուցահանդեսը գործելու է մոտ չորս ամիս, մինչև նոյեմբերի 20-ը: Տվյալ ցուցահանդեսի առթիվ հրատարակված էին մի քանի այլոններ, որոնցից գլխավորի՝ մեծ գրում ներկայացված էին բոլոր լուսաթատերները, որոնց մեջ՝ «Նոյը իջնում է Արարաթից» եւ «Բայրոնի այցը սուրբ Ղազար» նկարները, որոնք չափով մեծ լինելու դասնառով Մոսկվա չէին տարվել: Ծովանկարչի ծննդյան 200-ամյակին նվիրված մեծ այլոնի հեղինակ Գալիցիա Սերգեյեան, Հովի. Այվազովսկու հայկական ծնունդը ներկայացնում է որդես ռուսական եւ հայկական արվեստի խորհրդանիշ: Ցուցահանդեսում ներկայացված էին նաև ծովանկարչի ծնողների դիմանկարները:

են արտասահմանյան երկրներում, եւ նկարչի 200 ամյակին նվիրված իմ գիրքը լույս է տեսնելու Ռուսաստանում եւ Հայաստանում: Այվազովսկու սերը Ռուսաստանի հանդեմ ցայտուն դրսևորվեց 1828-ից սկսյալ, երբ ազատագրվեց Արեւելյան Հայաստանը եւ հայ ժողովուրդը սկսեց աղբի փրկության հույսով: 1877-ին Այվազովսկին մեծաչափ թատերում է Լորի-Սեյիմի դեկլամատոր Հայաստանի նախկին մայրաքաղաք Կարսի գրավումը: Դեռ երիտասարդ, նկարների ներգացումային բարձր որակի դասնառով եվրոպական չորս ակադեմիաների անդամ ընտրված Այվազովսկին Ռուսաստան վերադառնալով նշանակվում է ռազմածո-

տեսարաններն են ծանոթացվել: Տղավորիչ է հասկաղես, որ Թուրքիայում 1894-96-ին իրականացված հայերի կոտորածների մասին նշվել է Մոսկվայի ներկա ցուցահանդեսի մեծ կատալոգում եւ առիթ դարձել ծանոթացնելու ծովանկարչի ազգային ներառումները... Ի դեմ, Այվազովսկին արձագանքել է կոտորածներին՝ թատերելով եւ ցուցադրելով դրանց նվիրված իր գործերը: Վերիշենք նաև, որ Մոսկվայում Պուսկինի անվան թանգարանի նախկին սնորհ, ակադեմիկոս Իրինա Անտոնովան նույնպես բարձր գնահատմամբ գրել է. «Այվազովսկուն հավասարաղես կարելի է համարել եւ ռուսական, եւ հայկական նկարիչ»:

Անասնաղաղ ցեղի կողմից մեր հանդամասերը գրավելու վսանգը գիտակցելով՝ Մեսրոպ իր անձնական դրաման վերածում է համազգային խնդրի: «Մեսրող Ղազարյան, փաներորդ դար» գրագրումը անձնային-ընտանեկան կոլիզիան սանում է դեղի փաներորդ դարի ամբողջ տեղողությամբ ձգվող հայ-թուրքական կոնֆլիկտը: Իգոր չէ, որ երբ «Խումհարի» սցենարիստ հերոսը որդես նոր հայտ Մեսրողի սյունժեն դասնում է իր դեկլավար Վախրեղին, սա, ամբողջ ամբարյացականությամբ հանդերձ, այդ դասնությունը ընկալում է հենց իբեւ Եղեռնի արտահայտություն: Բնորոշ է, որ իրեն լեցնող այս ռուս գաղափարախոսին Արմեն Մնացականյանը նույն գրույցի ընթացում դասնում է նաև Ղարաբաղի ոսկեհաս ցորենի ոչնչացման սյունժեն՝ նախաղես թափանցիկ ակնարկելով դարաբաղոցների լուրյան դրաղաղասձաղը. «Ղարաբաղը ես լսելով գիտեմ: Հետո՝ նրանց միգրը համեղ է, հետո՝ նրանց լոբին ընկույզի համ ունի, հետո՝ ժողովուրդն է խաղաղ, իմաստուն - ամեն ինչ գիտի ու ձեն չի հանում»: Այսղես փոխկանչի են գնում Մեսրողի լուրյունը եւ Ղարաբաղի լուրյունը:

Թուրքի կերտարը...

նր: Նույնղիսի մեծ լուրյուն է տեսնում Մաթեոսյանը նաև Հակոբ Մնձուրու 350 գործերում: Երբ փորձում են լեցնել ձիչը, Մեսրողը սասնաղասկում է ժամանակը եւ նույնական մի բան գտնում հորը գնդակահարողների եւ Անին կործանողների միջեւ: «Ուրեմն տղամարդ ենք եղել՝ որ թուրքը հազար տարի բերիս նսած դիմացել ենք: Պարծենալու բան է, - սասն էր, - լիսի լիսի լիսի»... վիղակի սկզբում հնչող այս միսքը փոխինչ ուժ բացվում է նույնահունչ երկու կարճ նախաղասություններով: Դրանց համաղրությունը հանձարեղ է իր թվացյալ դարգունակության մեջ. «-Նրանք իմ հորն սղանեցին... Նրանք կործանեցին Անին, Մացոյի Լեւոն»:

րյալ, առուղ Սուտերի հյուսած գովերգը Արի-Արլանի մասին խորացնում են թուրքերին ճանաչելու մաթեոսյանական ձիգը: Եվ այստեղ էլ թուրքի ընկալման կենսոնում երեխան է: Թուրքից վախեցող Արալի տղայի եւ հոր սղանությունը բազմիցս դասնած սասնամյա Մեսրողի նման այստեղ մսածողը Աբել երեխան է: Անընդհաս մախրելով հայկական ժանգոսած թուրք՝ նա համառ հարցասիրությամբ ուզում է իմանալ թուրքերի հաջողության գաղտնիքը, հույներին ու հայերին իրենց տարածներից ֆելու դասնաղը: Աբելը հարցնում է. «Ճարտարաղես, թե Բյուզանդիան եղղես զարգացած էր ու մեր Հայաստանն էլ Բյուզանդիայի հետ ավելի զարգացած էր, թուրքերն էլ զարգացած չէին, Մանազկերի ճակատամարտում թուրքերն ինչղո հաղթեցին»: Րկ է թուրքը, եւ զրն է նրա հաջողության գաղտնիքը: Գլխավորաղես այս հարցին է նվիրված Հրանտ Մաթեոսյանի «Մեծամոր» էսսեն: Այն բացող ներղիր վավերագրական տեխսը թուրք գրող Նեֆգաս Ուսյունի խոսքն է, որում 20-ական թթ. սկզբի ֆե-

բարձրացած երիտասարղ թրուհու ենթասյունժենով արծարծվում է թուրքական գաղափարախոսության հետեղղական եւ կենսոնաձիգ բնույթի հարցը: Թուրք բոլոր կերտարները գիտականորեն հետագոսված են Մաթեոսյանի կողմից: Տասնամյակներ անց նա մի հարցաղրույցում սասն է. «Ուսումնասիրել են Քենալի գործունեությունն ու կենսագրությունը եւ մի բան կարող են հաստատել. նրա խոտորության գաղտնիքը մախրագույն նացիոնալիս լինելն է: Թուրքական նացիոնալիզը չի տաղալվել. հետեղղականորեն սուլթանի եւ թուրք լեական գործիչների իրենց տեսակետից «իմաստուն ու խելոխ» ֆաղղականության մույն են աղել. հայ լեականության բացաղղունը օսմանյան իմղերիայի սահմաններում»: Այսղես դետ է հասկանալ «Մեծամորի» ամենից աղղու խոսքը՝ Քենալ Աթաթուրի խոստովանությունը իրենց բարեկան ռուսների դեղղանին՝ Այր... մենք հայերի հետ մարղի վարելեղն: Այր... բայց մենք ուրիշ ելք չունեղն: «Այր...»,- արձագանղում է ռուսը՝ գղղունակությամբ համաձայնելով, որ միասին հաջողությամբ կանխել են մեծ Հայաստանի ստեղծումը: